

The Project Gutenberg eBook of Kertomuksia Suomen historiasta 2, by Julius Krohn

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kertomuksia Suomen historiasta 2

Author: Julius Krohn

Release date: May 31, 2015 [EBook #49094]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA SUOMEN HISTORIASTA 2 ***

Produced by Jari Koivisto and Tapio Riikonen

KERTOMUKSIA SUOMEN HISTORIASTA 2

Katolinen aikakausi

Kirj.

J. KROHN

Hämeenlinnassa, painanut G.E. Eurén, v. 1868.

Näytetty! K.G. Renvall.

SISÄLLYS:

Katolinen aikakausi.

- I. Warsinais-Suomen valloitus.
 1. Pyhän Eerikin retki v. 1157.
 2. Pyhä Henrikki, Suomalaisten apostoli.
- II. Tuomas piispa ja Hämeen valloitus.

1. Suomen seurakunta Henrikin kuoltua.
 2. Tuomas piispa.
 3. Tuomas piispan taistelut Wenäläisten kanssa.
 4. Tappelu Nevajoella.
 5. Birger Jarlin retki.
- III. Karjalan valloitus.
1. Karjalaisten ja Novgorodin väli.
 2. Torkel Knuutinpoika ja Wiipurin linna.
 3. Torkel Knuutinpojan retki Nevajoelle.
 4. Sodan viimeiset vuodet ja Pähkinänlinnan rauha.
- IV. Lapin kansa ja Pohjanmaan valloitus.
1. Lappalaiset muinaisaikoina.
 2. Kuningas Maunu Ladonlukko ja Pirkkalaisseuran synty.
 3. Matti Kurki ja Potko.
 4. Pirkkalaiset Pohjanmaalla.
 5. Ruotsalaiset asujamet Pohjanmaalla.
- V. Kaupankäynti Suomessa ja Hansaseura.
- VI. Kuningas Maunu Liehakko.
1. Maunun retki Wenäelle.
 2. Suomalaiset tulevat Ruotsin lain ja valtiopäiväin osallisuuteen.
- VII. Piispa Hemminki.
- VIII. Kalmarin liitto.
1. Albrekt Meklenburgilainen.
 2. Margareta yhdistää Skandinavian valtat liitolla.

I. Warsinais-Suomen valloitus.

1. Pyhän Eerikin retki, v. 1157.

Kaks oli pyheä miestä
 Kaksi kansan ruhtinasta,
 Ristiveljeä jaloa;
 Yksi kasvoi Ruotsinmaalla,
 Toinen maalla vierahalla.
 Lapsi maalta vierahalta,
 Se on Hämeen Henrikki,
 Waan joka Ruotsissa yleni,
 Se on Eerikki ritari,
 Ruotsin kuuluisa kuningas.

Näin laulaa mainittu runo. Tämä Eerikki kuningas, jonka runo mainitsee, oli sitä nimeä yhdeksäs ja valittu v. 1150. — Ruotsissa oli vanha tapa, että kun kuningas Moran keräjissä oli valittu, niin nostivat hänet miehensä kilpien päälle, ja sitten vannoi hän valan kansallensa. Eerikki oli vannonut kolme valaa. Ensiksi oli hän vannonut kristin-uskoa vahvistaa ja kirkkoja rakentaa, toiseksi oli vannonut hallita kansaa lailla ja oikeudella; kolmaspa valansa oli ollut *lähteäksensä sotahan pyhän uskon puolesta ja maan vihollisia vastaan*. Tämä viimeinen vala uhkasi esi-isiämme, Suomen kansaa!

Siihen aikaan kaikui kaikissa kristikunnan kirkkoissa kiivas saarna, että muka Jumalalle otollisin työ on sota pakanoita ja uskottomia vastaan. Kuka semmoiseen sotaan läksi, sille Jumala antoi anteeksi suurimmatkin synnit; ken siihen sotaan kaatui, pääsi suoraa tietä taivaasen. Tuhansia ja satoja tuhansia oli tämä saarna nostattanut intoon. He möivät maansa ja tavaransa, ompelivat punaisen ristin rintaansa ja riensivät pyhään sotaan. Näitä retkiä sanottiin *ristiretkiksi* ja niille lähteviä joukkoja *ristimiehiksi*.

Alussa olivat ristijoukot kaikki menneet Palestinan maalle, missä julmat Muhamedilaiset olivat haltijoina ja estelivät kristityitä käymästä Kristuksen pyhällä haudalla. Mutta nyt oli Palestina pelastettu vihollisten käsistä ja Jerusalemilla hallitsi kristitty kuningas. Sentähden rupesi pohjoisempain kristittyin kansain sota-into kääntymään toisahalle. Idässä päin Ruotsista ja Saksan koillisilla rajoilla istui vielä lukemattomat kansat pakanallisessa pimeydessään. Nekin nyt on saatettavat kristinkirkon laumaan, ja jos eivät hyvällä taipuneet, piti heitä tullen ja miekan avulla siihen pakoittaa. Saksalaiset karkasivat slavinsukuisiin kansoihin Itämeren etelärannoilla ja heimolaisihimme Wirossa. Ruotsalaiset puolestansa läksivät Ahvenan meren yli esi-isiämme vastaan. Pappien saarnasta kiihtyneenä päätti heidän nykyinen kuninkaansa Eerikki lähteä

paikalle papittomalle,
Maalle ristimättömälle;
Kivikirkot teettämähän,
Kappelin rakentamahan.

Mutta oli Eerikillä toinenkin syy, minkätähden piti lähteä Suomalaisia vastaan. Ennen muinoin kun Ruotsalaiset vielä palvelivat epäjumaloita, olivat olleet mahtavaa ja pelättävää kansaa. Heidän laivansa kävivät kaukana hävittämässä ja ryöstelemässä Etelän kristityitä maita. Silloin olivat myöskin pitäneet kurissa merentakaisia suomalaisia heimoja ja välin heiltä ajaneet veroa. Mutta Eerikin aikana oli se valta jo kauan ollut rauenneena. Kristin-usko oli näet ensin levinnyt ja juurtunut Etelä-Ruotsiin eli Gotimnaalle. Pohjois-Ruotsissa sitä vastaan pysyivät Svealaiset pakanoina melkein Eerikin aikaan asti. Siitä oli Ruotsin kansassa syntynyt eripuraisuutta. Gotilaiset ja Svealaiset valitsivat kumpaisetkin kuninkaita ja kävivät sotaa keskenänsä. Tästä syystä heidän sotalaivansa saivat lahota teloilleen ja unouksiin joutuivat veron otot Suomen maasta. Päinvastoin nyt Suomalaiset vuoronsa kävivät vierahilla Ruotsissa. He purjehtivat pursillansa yli meren ja laskivat rantaan, missä heitä ei arvattu tulevaksi. Siinä tappoivat, polttivat, ryöstivät, riistivät, ja käänsivät sitten purtensa kotipuoleen.

Tuoden täytensä rahoja,
Alaisensa aartehtia.

Wielä on monta paikkain nimeä Ruotsin rannikoilla, jotka näitä esivanhempaimme retkiä muistuttavat mieleen, ja kansa niistä tietää jutella julmia tarinoita. Semmoisia ovat esim. *Estaskär ja Estaklippa* Tukholman saaristossa, sillä siihen aikaan kutsuttiin usein Suomen maata *Österlanden* (Itämaa) ja kaikkia suomensukuisia kansoja *Ester* (Itäläiset).

Kuninkaaksi tultuaan Eerikki ensin vahvasti kristin-uskon Svealaisten maassa, missä vielä oli ollut pakanuuden jälkiä. Sitten kokosi miehensä sekä laivansa, ja lähti Ahvenan meren yli Suomeen. Hän laski maalle Aurajoen rantaan, jossa Suomalaiset heille olivat vastassa. Kuin paljon heitä oli ja kuka päällikkönä, siitä ei ole mitään tietoa. Se vaan on muistossa säilynyt, että suuri joukko kaatui, ja loput antoivat kastaa itsensä Kupittaaan lähteessä likellä nykyistä Turkuu. Mutta Eerikki kuninkaasta tarina vielä tietää, että kun muut kaikki voitosta iloitsivat hän yksinänsä rupesi katkerasti itkemään. Sitä hän niin katkerasti itki, että niin monta Suomalaista tappelussa oli kaatunut, joiden kastamattomat sielut hänen luulostansa olivat uhratut ikuiseen kadotukseen.

2. Pyhä Henrikki, Suomalaisten apostoli.

Pyhä Eerikki kuningas oli miekalla nöyryttänyt Suomalaisten jäykät niskat ja pakoittanut heidät kumartamaan Wapahtajan ristiä. Sen tehtyä hän läksi pois omille maille. — Mutta toinen tärkeämpi työ nyt oli tehtävä. Suomalaisten mielet ja sydämet olivat vielä yhtä lujasti kiinni pakanuudessaan kuin ennen Eerikin tuloa, ja yhtä kaukana Kristuksen uskosta, johon heidät oli väkisen kastettu.

Kenen piti nyt heille tehdä tutuksi evankeliumin suloiset sanat, kenen taivuttaa heitä mielelläänkin suostumahan siihen mitä kielellänsä olivat tunnustaneet? Sen otti tehdäkseenä Upsalan arkkipiispa Henrikki, joka Eerikin seurassa oli Suomeen tullut.

Englannin jumalisesta ja rohkeasta kansasta on kaikin ajoin lähtenyt innokkaimmat, urhoollisimmat uskonsaarnaajat pakanoiden maille. Sieltä oli meidän Henrikkikin kotoisin. Pelkäämättä astui hän Suomen synkkiin saloihin, vaelteli talosta taloon, kylästä kylään, saarnaten ja kastaen joka paikassa. Kokemäen pitäjässä Ylistaron kylässä näytetään vielä nytkin vanhaa tupaa, mikä muinoin oli Henrikillä ollut saarnahuoneena. Näin karttui karttumistaan kristittyin joukko ja yhä syvemmällä sydänmaissa kaikui saarna Kristuksesta. Mutta Köyliönjärven saarella asui mahtava ja rikas Suomen mies nimeltä Lalli. Tämä ei tahtonutkaan millään muotoa suostua siihen uuteen oppiin, jonka vieraalta maalta tulleet viholliset olivat tuoneet mukanaan. Hän vihasi kovasti kristin uskoisia ja Henrickiä kaikkein enimmän. Sillä hän oli kerran murhan tehnyt ja piispa hänelle siitä sakkoa päälle pannut.

Kerran matkaeli piispa talvella niillä seuduin, missä Lallilla oli talonsa. Hän ajoi, ajoi, niin kuin runo laulaa:

Kaksi päiveä kesäistä,
Kaksi yötä järjestänsä,
Eikä syödä, eikä juoda,
Eikä purtua pidetä.

Tuli sillä tavoin Lallin talon sivutse ja poikkesi siihen ruokaa pyytämään. Lalli itse ei ollut kotona ja

Kerttu kelvotoin emäntä
Suitsi suuta suunnatointa,

Keitti kieltä kelvotointa,

eikä ruvennut ruokaa antamaan. Silloin piispan palveluspiltti [piltti = poika] herransa käskystä

Otti kyrsän uunin päältä
Otti heiniä hevosen,
Heitti penningin sijahan;
Otti kellarist' olutta,
Rahan vieritti sijahan.

Syötyänsä, juotuansa läksi sitten piispa matkalle jälleen, ajoi pitkin Köyliönjärven jäätä.

Wierasten lähdettyä tulee Lalli kotia, ja heti juoksee hänelle emäntä vastaan, valehtelee:

Jo kävi meillä vierahia,
Ruoka-ruotsi, syömä-saksa:
Joivat olven kellarista,
Weden viskasin sijahan;
Otin kyrsän uunin päältä,
Kiven vyörytin sijahan.
Ladoin heiniä ladosta,
Heitin hiekkoja sijahan.

Lalli, tämän kuultuansa, suuttui silmittömäksi. Hän

Heti lappoi laapurinsa [= keihäs],
Koppoi pitkän keihä'änsä.
Lykkäsi lylyt lumelle,
Joilla hiihti hirmuisesti:
Tuli suitsi suksen tiestä,
Savu sauvan somman tiestä,

Piispan piltti pikkarainen kuulee Lallin lähenevän, kysyy säikähtyen:

Ajanko tätä hevosta?
Jo kuuluu kumu takana,
Lalli hiihtäen tulevi,
Pitkä keihäs kainalossa.

Mutta Henrikki tiesi tuhon hetken nyt olevan likellä eikä yrittänytkään pakoon päästä. Hän vaan neuvoi pilttiänsä:

Pilttiseni pienoiseni,
Äl' aja tätä hevosta,
Karkoittele konkaria:
Kun mua tavoitetahan
Tahikka tapettanehen,
Käy sinä kivien taakse,
Kuultelee kiven takoa,
Katsele takoa tammen
Kuhunka luuni lentänevi,
Suoneni siroittanevi.
Ne sinä verkahan vetele,
Sinilankoihin sitele,
Aseta oriin rekehen.
Kuu oronen uupunevi,
Sitten härkä pantakohon;
Kuhunka härkä uupunevi,
Siihen kirkko tehtäköhön,
Kappeli rakettakohon,
Pappein saarnoja sanella
Kansan kaiken kuultavaksi.

Näin lausuen lähetti piispa pojan piiloon, itsepä pysyi reessä ja surmattiin. Mutta piltti pikkarainen teki tarkoin mitä herra vainajansa oli käsenyt. Hän korjasi hajalle silvotut luut ja lihat kokohon ja vedätti ne hevosella, sitten härällä. Mihin härkä uupui, siihen rakennettiin kirkko. Se oli Nousiaisten kirkko, ensimmäinen Suomen maassa.

Kaikki jäsenet oli piltti pikkarainen korjannut, yksi vaan sormi kultasormuksen keralla ei löytynyt lumelta.

Niin sitten kesäsydännä
Pienen jään palasen päällä
Tuuli aalloissa ajeli
Sormea pyhän urohon,
Tunnusmerkiksi jaloksi
Jottei suonut suuri Luoja
Eikä sallinut Jumala
Weden alle vaipumahan,
Hukkahan tuleumahan
Pyhän miehen peukaloa
Sormea ison isännän.

Wielä tietää runo kuinka sitten kävi Lallin, piispan murhaajan:

Lalli, pahin pakanoista,
Julmin juutasten seassa,
Otti korkean kypärän
Pyhän miehen, piispan päästä;
Pani päähänsä omahan,
Kallohonsa ilkeähän,
Meni kilttinä [= ylpeä] kotihin.

Lausui paimen patsahalta:
Mistäs on Lalli lakin saanut
piispan hiipan hirtehin?

Lalli nosti lakkiansa:
Hivukset himahtelivat,
Liukes luista irrallensa
Kaikki kallosta kamara [= nahka].

Näin tämän pahantapaisen
Piispa raukan raatelijan
Tuli kosto korkealta,
Makso maailman valtiaalta.

Toisellainen oli pyhän marttyrin, piispa Henrikin palkka. Häntä on Suomen kansa ijäti muistava ja kunnioittava uskon apostolinansa. Ja paavin uskoiset esivanhempamme hänelle osoittivat suuremmankin kunnian, kuin mitä kellekään ihmiselle oikeastaan sopii. He häntä lukivat pyhän miesten joukkoon, he häntä pitivät Suomen maan ja kansan omituisena suojelus-pyhänä, joka muka Jumalan edessä seisoo yhä puhuu Suomen puolesta. Häntä rukoiltiin avuksi kaikellisissä tuskissa, häneen luotettiin melkein yhtä lujasti kuin itse Jumalaan. Monta hoettiin ihmettä, jotka hän muka oli tehnyt. Niin esim. tarinoittiin eräästä munkista, nimeltä Erland, että hän kovasta pään kivistyksestä heti pääsi vapaaksi, luvattuansa Henrikin alttarin viereen ripustaa vaksipään. Sokea vaimo Kyrössä lupasi joka vuosi vaeltaa pyhän Henrikin haudalle rukoilemaan ja samassa sai hän näkönsä jälleen. Monta sairasta siitä paikalla parani, kun lupasivat Henrikinpäivänä pitää paastoa j.m.s.

Henrikin luut oli ensin haudattu Nousiaisten kirkkoon; mutta kun Suomen piispat n. v. 1300 muuttivat asuntonsa Turkuun, niin vietiin luutkin silloin uuteen tuomiokirkkoon. Niille teetätiin 14:llä vuosisadalla kallis hopeinen arkku, ja vielä sata vuotta myöhemmin silautti piispa Maunu Tavasi hopealla Henrikin pääkallon sekä käsivarret. Turun tuomiokirkossa saivat piispan luut levätä vuoteen 1713 asti, jolloin Wenäläiset ne ryöstivät sieltä ja veivät Pietariin.

Muutkin Suomen kirkot, jotka eivät saaneet sitä kunniaa mitä Turun tuomiokirkko, hankkivat koristukseksensa edes pyhän miehen kuvan. Tavallisesti näkyy hän maalattuna täydessä piispapuvussaan, sotatappara kädessä ja jaloin Lallia polkien. — Kaksi juhlapäivää vietettiin ympäri Suomea ja pian muillakin Pohjan mailla pyhän Henrikin kunniaksi. Toinen oli Tammik. 19:s, Henrikin kuolinpäivä, toinen 18:s Kesäkuuta, jona hänen luunsa vietiin Nousiaisten kirkosta Turkuun. Komeimmin näitä juhlia vietettiin itse Turussa. Siihen keräysi väkeä läheltä ja kaukaa, kirkossa pidettiin juhlallista menoa, virsiä veisattiin Henrikin kunniaksi, ja hartahasti rukoeltiin häntä, että yhä edelleenkin puolustaisi Suomen kansaa; arkku luineen tuotiin esiin kansan katseltavaksi ja suudeltavaksi, aneita [syntein anteeksi antokirjoja] jaettiin j.n.e. Tälle juhlalle tullen, toi rahvas aina myöskin tavaroita kaupaksi, ja kirkkomenoin jälestä syntyi täten aina suuret markkinat. Pyhän Henrikin kunniaksi ei messuja enää pidetä Turussa, mutta Heikin markkinoille virtaa nytkin vielä kansaa läheltä

ja kaukaa kaupunkiin. Ja Turun tuomiokapitelin sineetissä on hiippakunnan perustajan muistoksi vieläkin nähtävänä Henrikin peukalo kultasormuksineen.

II. Tuomas piispa ja Hämeen valloitus.

1. Suomen seurakunta Henrikin kuoltua.

Kristin uskon siemenet nyt olivat kylvetyt maamme lounaisrannikoille; mutta Eerikin kuoltua näytti siltä kuin pitäis hänen raivaamansa pelto jälleen jäädä kylmille. Ruotsissa riehui koko seuraava vuosisata viihtymätön riita kahden hallitsijasuvun välillä; sentähden ei voineet Ruotsin kuninkaas varjella uutta voittomaatansa Suomessa ja vielä vähemmän voivat laajentaa alueensa rajoja.

Toiselta puolen yltyi yltymistään Suomen heimokuntain viha ja vastustus Ruotsalaisten tuumia vastaan. Ja mikä muu, kuin halvin orjakansa oliskaan toisin tehnyt! — Siihen asti olivat Suomen heimot eläneet vapaana ja palvelleet jumaloitaan isiltä perityllä tavalla. Nyt oli meren takaa tullut rautamiehiä ja niiden seurassa toiset mustat miehet. Nämät heille juttelivat outoja tarinoita ja käskivät palvella erästä Kristusta, josta ei Suomalaiset koskaan olleet kuulleet ennen. Useimmat näistä saarnaajoina eivät kansan kieltä ymmärtäneet vähääkään, niin että tulkin kautta täytyi selitellä joka sana. Tulkit puolestaan eivät selitettävää asiaa aina tarkoin tunteneet ja vääntelivät pappein oudot jutut vielä oudommaksi. Niin kerrotaan erään papin kerran sanoneen että Jesus on syntynyt *Jessen juuresta* (suvusta). Sen tulkki kansalle selittää sukaisi, sanoen Jesuksen syntyneeksi *hanhen juuresta* (gäss, näet, Ruotsiksi on hanhet, ja tulkki pettyi äänen yhtäläisyydestä). Kuulijat siitä tietysti purskahtivat nauramaan ja kun pappi käski tulkin paremmaksi kääntää, niin huusi mies parka tuskissansa: "No, jos ei lie ollut hanhen juuresta, niin tottahan oli hanhen varpaasta!" Semmoisia saarnoja Suomalaisille usein pidettiin ja ainoa minkä ymmärsivät uudesta opista oli että heidän täytyisi kumartaa niskansa vieraan vallan alle ja maksaa papeille kymmenekset kaikesta saaliistaan.

Sentähden ponnistivatkin Suomen pakanat kaikin voimin ettei heidän kävisi niinkuin veljiensä Turun rannikolla. Hämäläisiä vaara ensin uhkasi; he senvuoksi unhottivat vanhan vihan, joka oli ollut heidän ja Karjalaisten välillä, ja tekivät liiton näiden kanssa Ruotsinvaltaa vastaan. Siihen liittoon yhtyi vielä kolmanneksi Wenäläinen, joka myöskin pelkäsi Ruotsin vallan karttumista, varsinkin koska Ruotsalaiset v. 1164 jo olivat käyneet Laatokalla hänen omaa maataan ryöstämässä. Näin yhdistynein voimin rupesivat he Suomen pientä seurakuntaa ahdistelemaan. Kristityiksi käännettykään Suomalaiset eivät olleet luotettavia liittomiehiä Ruotsille. Joka kerta kun heidän itäiset heimolaisensa heitä tulivat ahdistelemaan, he kyllä pakenivat Ruotsalaisten turviin, lupasivat vasta pysyä kristin-uskossa ja pyysivät opettajia sekä pappeja. Mutta tuskin oli puuska mennyt sivutse, niin ajettiin papit jällen pilkkaamalla heidän tyköänsä.

W. 1200:n paikoilla oli pyhän Henrikin työstä tuskin *jälkeäkään tallella*. Henrikin jälkeisen piispan, Rudolfin, olivat Karjalaiset vieneet vangiksi ja kotonansa sitten tappaneet. W. 1198 polttivat Novgorodin Wenäläiset Turun alkavan kaupungin tuhkakksi, jossa tilaisuudessa Suomen kolmaskin piispa Folqvinius tuli tapetuksi, ja v. 1187 olivat Karjalaiset käyneet itse Ruotsin sydänpaikkojakin hävittelemässä. Mälarijärven rannikko oli silloin Ruotsin paraten viljelty seutu; siellä oli tuo pakanuuden aikana kuuluisa *Sigtuna*. Se kaupunki hävitettiin silloin peräti, niin ettei ole koskaan sen perästä vironnut entiselleen. Woittosaaliinsa seassa veivät Karjalaiset, kansan tarun mukaan, Sigtunan hopeiset portit, ja onpa vielä nytkin Sofian kirkossa Novgorodissa nähtävänä kaksi ruotsalaisiksi sanottua kuori-ovea vaaleasta pronssista, joiden jutellaan olevan juuri sillä retkellä saadut. Silloin tapettiin myös Ruotsin arkipiispa Juhana, joka asui Almarstäken linnassa Mälarin rannalla. Niin hirveä oli ollut Karjalaisten hävitys, että Ruotsalaiset vastaiseksi miettivät uusia varjeluskeinoja. He rakensivat linnan Mälarin suussa olevaan saareen ja siitä linnasta on sitten paisunut nykyinen Tukholman kaupunki.

2. Tuomas piispa.

Monta vuotta oli Suomen seurakunta myös paitsi kaitsijata sillä piispan virkaan siellä ei haluttanut ketään. Kylmä ja kolkko ilma teki elämän vallan vaivaloiseksi ja paimennettava kansa oli niin tyly ja uppiniskainen, että piispaksi pantu pikemmin oli vihitty marttyrikuolemaan kuin kunnia-istumelle nostettu. Wiimeinkin löytyi n. v. 1220 taas niin rohkea ja usko-intoinen mies että tähän virkaan uskalsi ruveta. Tämä mies oli *Tuomas* kuuluva Mustainveljein eli Dominikon munkistoon. Tuomaskin, Suomen toinen apostoli, oli Englannista kotosin; hän oli tavoilta, avuilta sekä taidoltansa ylistetty mies, joka jo oli monta vuotta saarnannut Suomessa ja kristin-uskon tähden kärsinyt vainoa ja vaivaa.

Tuomas piispan oli nyt aivan uudestaan tehtävä se työ, minkä pyhä Henricki 50 vuotta ennen oli

saanut toimeen, eikä hän yllä mainituista syistä voinut toivoakaan sitä apua Ruotsista, mitä Suomen ensimmäisellä apostolilla oli ollut. Mutta hänen sydämessään näkyy syntyneen uljas ajatus — se ajatus nimittäin että Suomeen perustaisi itsenäisen vallan, samalla lailla kuin juuri oli perustettu Liivin- ja Wironmaalle toisella puotia Suomenlahtea. Niitäkin maita par'aikaa käännytettiin, minkään kuninkaan tai muun hallitsijan avutta, ainoasti vapaaehtoisilla sotureilla, joita sinne houkutteli pappein lupaama syntein anteeksi antamus sekä toivottu osa valloitetussa maassa. Samalla keinoin näkyy Tuomaskin toivoneen saada Suomen pakanat kukistetuksi. Liivin ja Wiron saarnaajat saivat apumiehensä Saksan ritareista; Tuomas puolestaan taisi hankkia väkensä enemmiten Skandinavian maista.

Askele askeleelta ja päivä päivältä edistyt hän sillä tavoin toimessaan, niin että katolisen kristikunnan ylimmäinen pappi eli paavi *Honorio III* pian saattoi riemutellen mainita: suuren kansan, joka ennen oli epäjumaloita palvellut, nyt tulleen uudestaan käännetyksi Suomessa ja läntisissä maakunnissa (s.o. Warsinais-Suomessa ja Hämeen maassa). Mutta samassa kirjeessä eli bullassa paavi myöskin kovasti valittaa, että pakanalliset naapuriheimot jälleen yrittivät hävittää tätä uudispeltoa. Sen estämiseksi kieltää paavi kristityitä kauppamiehiä pakanoiden kanssa kauppaa käymästä ja varsinkin heille viemästä sota-aseita, hevosia, laivaksia ja ruokavaroja. Tätä kieltä sitten vielä uudistettiin useammin kerroin.

8. Tuomas piispan taistelut Wenäläisten kanssa.

Näin voitti Tuomas vähitellen Hämäläisten vastarintaa ja kihlakunta kihlakuntansa perästä taipui uuteen uskoon ja kasteeseen. Siitä suuttuivat Wenäläiset, jotka heitä siihen asti olivat auttaneet, ja kesällä 1227 kävi Novgorodin ruhtinas *Jaroslav* Hämeen maata hävittelemässä. Kotiin tultuansa hän sitten lähetti pappinsa Karjalaan, jotka kastivat melkein koko kansan Kreikan uskoon. Samassa tilaisuudessa myös *Walamon* luostari perustettiin. Wenäläisillä oikeastaan oli tapana antaa alamaistensa pysyä kunkin omassa uskossansa, ja tyytyä paljaisin veron maksuihin; mutta tällä kertaa he siitä tavasta poikkesivat, luullen että Karjalaiset paremmin pysyisivät heidän liitossaan, kun kumpaisillakin olisi yksi usko. Muuten oli tämä käännytys ainoasti nimeksi, sillä Karjalaiset vielä kauan pysyivät täydessä pakanuudessaan. Seuraavana vuonna varustettiin Suomen puolelta kostoretki. Kaksituhatta miestä, Hämäläisiä paraastaan, purjehti Nevajoelle ja sitä myöten Laatokkajärven vesille. Siellä Suomalaiset sitten hävittelivät Aunuksen rantoja ja saivat paljon saalista sekä vankeja. Mutta Laatokan kaupungin posadnikka (linnan isäntä) *Wladislav* ei pelännyt Suomalaisten joukkoa, vaan läksi laivoinensa heitä vastaan. Koko päivä tapeltiin ja illalla vetäysi Wladislav saareen Nevajoen niskassa. Sinne panivat Suomalaiset yöllä lähettilänsä käymään, tarjoten rauhaa ja sovintoa, sillä tieto oli heille tullut että Jaroslav ruhtinas Novgorodilaisten kanssa oli tulossa Wladislavin avuksi. Mutta kun ei Wladislav rauhan tarjomukseen suostunut, tappoivat Suomalaiset vankinsa, polttivat laivansa ja läksivät saloja myöten kotimailleen osoittelemaan. Waan harva heistä sinne pääsikään; sillä Inkerin ja Karjalan miehet tappoivat pakenijoista enimmäkseen.

Tämän onnettoman retken perästä kiihtyi Itä-Suomalaisten vaino vielä tuimemmaksi. Karjalaiset, Inkerikot, Laplakot ja ja Watjalaiset [viimemainitut kolme olivat Inkerinmaan asukkaita] hävittelivät yhä hirveämmin Suomen kristittyjen maata. Jopa vihdoin v. 1237 Hämäläisetkiin nousivat uuteen kapinaan. Armottomalla julmuudella raivoelivat he niitä vastaan, jotka kristin-uskostaan eivät luopuneet. He eivät säästäneet lapsiakaan, jotka uuteen uskoon olivat kastetut ja aika-ihmisiltä viiltelivät suolet vatsasta sekä uhrasivat heidät sitten epäjumaloilleen. Monesti myös he ajelivat heitä pyhain puiden ympäri kunnes raukat nääntyivät kuoliana maahan. Papeilta silmät puhkaistiin, kädet ja jalat silvottiin ja sitten heidät poltettiin olkikupuihin käärityinä.

Monta kertaa olivat paavit Tuomas piispan anomuksesta kehoittaneet milloin Linköpingin ja Upsalan piispoja, milloin Kalpa-ritareita Liivinmaalla Suomen seurakunnan avuksi. Mutta tällä kertaa tarttui paavi *Gregorio IX* tehollisempaan aseeseen. Hän lähetti Ruotsin papeille käskyn saarnata ristisotaa Suomen pakanoita ja uskonheittäjiä vastaan. Ken pyhälle retkelle lähtisi, sen piti saada yhtä täydellinen anteeksi anto synneistään kuin Palestinan maalla sotimassa käynyt. Tämä käsky ja lupaus keräytti Tuomas piispan luokse summattoman joukon sotamiehiä: siihen oli tullut Ruotsin ritareita, siihen Norjan uroita, siihen myöskin uskollisuudessaan pysyneitä miehiä Warsinais-Suomesta ja Hämeenmaasta, Wirostakin yhdistyi ristijoukkoon Kalpa-ritareita.

4. Tappelu Nevajoella.

Tätä joukkoansa ei Tuomas piispa vienytäkään luopuneita Hämeen lampaitansa vastaan. Niin suurin voimin toivoi hän saavansa tärkeämmät työt tehdyksi ja kykenevänsä itse sitä lähdeä tukkimaan, josta aina valui Suomen pakanoille apua ja yllytystä. Hän päätti mennä itse Wenäjälle sotimaan; sen kukistettua, oli Hämäläisten vastustus raukeeva itsestensä.

Wenäjän tila olikin silloin semmoinen, että suuri syy oli toivoa retkelle hyvää onnea. Wenäjän

ruhtinailla oli ollut tapana jakaa valtansa perinnöksi pojillensa. Siitä oli Rurikin valta murennut moneksi ruhtinaskunnaksi, jotka keskenään yhä elivät sodassa. Juuri vähä ennen Tuomaan retkeä oli toinen tapaus vielä heikommaksi masentanut Wenäläisten voimat. Keski-Aasian kedoilta oli Itä-Europan päälle vyörynyt lukemattomat joukot Mongolin kansaa. Niinkuin heinäsiirkkain pilvet syövät nurmen paljaaksi, että maa peninkulmittain on mustana multana, niin olivat nämät lukemattomat *Mongoli*-laumat peittäneet pian koko Wenäjän. Kaupunkien ja kylien tuhkat ja asukasten veriset ruumiin näyttivät joka paikassa mitä tietä he olivat kulkeneet. *Novgorodin* mahtava vapaakaupunki, jonka liitossa tai alamaisuudessa suomensukuiset heimot Pohjois-Wenäjällä seisovat, oli yksinään säilynyt Mongolien hävityksistä, mutta senkin täytyi heille maksaa vuotuista veroa.

Nytpä näkyi tätäkin Wenäläisyyden viime tukea tuho lähestyvän länsipuolelta. Vuonna 1240 tuli ristijoukko sangen monessa laivassa ja useampain piispain ja suurten herrain kanssa Nevajoen suuhun, siihen missä se ottaa Inkerijoen vedet yhteyteensä. Siinä oli ruhtinas *Aleksanteri Jaroslavinpoika* heille vastassa, *Novgorodin* ja *Laatokan* kaupunkien väen kanssa. Nyt syntyi Heinäk. 15 p. tuima tappelu, jossa vihdoin Wenäläiset pääsivät voitolle. Ristimiehet mättivät kaksi laivaa täyteen suurten herrainsa ruumiita, muut tapetut hautasivat suureen hautaan rannalla, ja läksivät sitten yöllä matkoilleen. Tämä tappelu pelasti Wenäjän perikadosta ja uljas Aleksanteri ruhtinas on siinä voittanut ikuisen kunnian. Wenäläiset hänet ovat panneet pyhään miestensä joukkohon ja palvelevat häntä vielä nytkin *Aleksanteri Nevskin* (Nevalaisen) nimellä. Pietarin kaupungissa, joka tappelutanterelle on rakettu, näytetään *Nevskin* luostarissa Aleksanteri ruhtinaan arkkua, joka on puhtaasta hopeasta ja koristettu Nevan tappelun kuvilla.

Näin oli Tuomas piispan toivo ratki rauennut. Samassa oli myöskin tyhjäksi käynyt hänen tuumansa saada Suomea eri valtakunnaksi. Olisko sen toteen tulo ollut Suomen kansalle vahingoksi vai onneksi, siitä Wiron esimerkki tuskin sallinee epäilyksen sijaa. Itsenäinen pappisvalta Suomessa olisi niinkuin sielläkin tarvinnut rautaiset ritarit tuekseen. Niille olisi täytyntä palkinnoksi antaa maat ja maneret, ja Suomen kansaa olisi sorrettu orjalaumaksi, niinkuin on käynyt Wirolais-veljämme Suomenlahden eteläpuolella.

Nevajoen tappelusta yltyen alkoivat nyt pakanat vieläkin tuimemmin ahdistella Suomen seurakuntaa. Waan Tuomas piispa, siitä tuskissaan ja kristin-uskon voitosta Suomessa epäillen, pyysi vihdoin paavilta luvan piispaviraltaan erota. Tähän tekoon ei häntä saattanut ainoasti tuska toivonsa tyhjäksi menosta, vaan myöskin omantunnon kalvava vaiva. Hän oli nimittäin yhden paavin kirjeen vääristänyt ja silvottanut viattoman ihmisen kuoliaksi. Näin murretulla mielellä ja voimalla vetäysi väsynyt vanhus v. 1245 Gottlantiin. Siellä hän, *Mustain Weljein* luostarissa vielä kolme vuotta elettyään, viimeinkin pääsi levolle vaivoistansa ja laskettiin *Wisbyn* kaupungissa hautaan.

5. Birger Jarlin retki.

Tuomaan jälkeen tuli Turun piispaksi *Bero eli Björn*. Tämä ei yrittänytkään enää tulla toimeen omilla voimillansa, vaan kääntyi kohta Ruotsin kuninkaasen, Eerikki XI:een, pyytäen häneltä turvaa ja apua. Jos sen saisi, lupasi hän antaa kuninkaan omaksi sen veron, minkä Suomalaiset siihen asti olivat suorittaneet piispalleen.

Ruotsissa oli tuo pitkä eripuraisuus nyt viimein viihtynyt ja mahdollista oli siis taaskin kääntää kansan voimat ulospäin, *Sentähden* suostuikin Eerikki XI piispan pyyntöön ja lähetti nostokäskyn ympäri koko Ruotsin maan. Kuninkaan käskyä noudatettiin kiivaasti; aateliset ja talonpojat varustivat kilvan itsiään. Seinästä temmattiin isien vanhat miekat, jotka siinä kauan olivat riippuneet ruostumassa; rautakypärät, paidat ja kintaat hiottiin kirkkaaksi ja laivat työnnettiin vesille. Päämieheksi pani kuningas lankonsa *Birgerin*, joka oli mahtava ja miehuullinen *Jarli* eli ruhtinas *Folkungein* suurta sukua.

Myötäistuulella lähdettiin sitten v. 1249 merta kyntämään ja pian hohtivat laivain kullatut kokat *Hämeen satamassa*, joka luullaan olleen nykyisessä Pohjan pitäjässä. Hämäläiset tiesivät heidät tulevaksi ja olivat valmiit vastustamaan, vaan Ruotsin ritarein rautapaidat kestivät pakanain nuolia ja voitto jäi viimein vieraille. Saaliiksi saivat Ruotsalaiset paljon kultaa, hopeaa ja karjaa. Mitkä Hämäläisistä taipuivat kristin-uskoon ja kasteeseen, ne saivat elää rauhassa; mutta vastahakoiset karkoitettiin taikka tapettiin. Heidän sijaansa asetti Birger pitkin rantamaata ruotsalaisia asukkaita. Siitä sai Hämeen etelärannikko nimen Uusimaa, koska siihen uusia asukkaita oli tullut. Birger ei rannikolle pysähtynyt, vaan meni talvella myös Hämeen sydänmaille. Siellä rakensi hän linnan *Wanajaveden* rannalle, joka pitäisi voitettut Hämäläiset kurissa. Tämä oli Hämeenlinnan alku.

III. Karjalan valloitus.

1. Karjalaisten ja Novgorodin väli.

Hämeen valloitettua pyysivät Ruotsalaiset levittää valtaansa vielä idemmäksi, Karjalaisten maahan. Vuonna 1256 purjehti suuri joukko Ruotsin, Warsinais-Suomen ja Hämeen sotureita Narvajoelle, joka oli Inkerin ja Wiron välillä rajana. Siihen he yksin neuvoin Wiron ritarein kanssa rakensivat Narvanlinnan ja heittivät sen näiden liittomiestensä haltuun. Ruhtinas Aleksander Nevski silloin oli kaukana Wenäjän sydänmailla; mutta sieltä takaisin tultua päätti hän kohta kostaa vihollisten retken. Waikka jo talvi lähenei, läksi hän Novgorodin väen kanssa liikkeelle. Hän ei ollut virkkanut kellekään mihin oli mentävä ja väkensä luuli heitä vaan vietävän lyhyelle retkelle Wiroa vastaan. Kun sitten ruhtinas, Inkerinmaalle tultua, ilmoitti aikovansa mennä Hämeeseen asti, palasi metropolita (ylimmäinen pappi) ynnä enin osa Novgorodilaisia kotiinsa, heitä kun, näet, peloitti tuo pitkä matka näin myöhään syksyllä. Mutta Aleksanteri ei siitä ollut milläänkään; hän keräsi Inkerinmaalta ja Karjalasta suuret joukot lisäksi ja kulki pitkin merenrantaa edelle. Tätä retkeä kertoelevat Wenäjän aikakirjat kovin vaivaloiseksi. Teitä ei ollut minkäänlaisia, vaan täytyi mäkiä, louhikoita myöten osoitella. Sen lisäksi oli melkein koko vuorokausi syksyinen pimeys ja senkin vähän mitä päivää oli, pimensi sakeat sumut. Monta miestä Aleksanterin joukosta nääntyi kesken tietä. Mutta vihdoin päästiin kuitenkin perille, hävitettiin pitkin meren rannikkoa Sveain maata (Ruotsalaisten uudispaikkoja Uudella maalla) ja Hämettä. Asukkaat osaksi tapettiin, osaksi vietiin vangiksi, varsinkin pienet lapset. Talot poltettiin, kirkot saastutettiin ja saalista saatiin runsaasti.

Hävitys oli niin suuri ollut, että tieto siitä tuli Romaan asti paavin korviin. Tämä lähetti käskyn Pohjanmaiden papeille että saarnattakoon ristisotaa pakanoita vastaan. Lieneekös tätä käskyä noudatettu vai ei, siitä ei meillä ole tietoa; mutta se on varmaa ainakin, ettei seurannut mitään uutta retkeä silloin eikä koko kolmeen vuosikymmeneen sen perästä. Luultavasti olivat Ruotsalaiset viimeinmainitusta ja entisistäkin retkistänsä havainneet, että sodista Karjalassa aina vaan seurasi heidän omille alusmaillensa kosta ja hävitystä. Juuri näinä kolmena kymmenenä vuonna kallistuivat asiat Karjalassa semmoiselle kannalle, että sen maakunnan valloitus sitten onnistui paremmin. Lujasti olivat Karjalaiset tähän asti aina seisoneet Novgorodin puolella ja olleet osallisina kaikissa sen sodissa. Kun Novgorodille välin syntyi riitaa omaan ruhtinainsa tai muiden Wenäen pienten hallitsijain kanssa, niin seurasi sen sotajoukkoja aina Karjalankin uroita. Ja Novgorodin tähden olivat Karjalaiset, veren siteistä huolimatta, eläneet alituudessa sodassa heimolaistensa Hämäläisten kanssa. Mutta nyt alkoi jostakusta meille tuntemattomasta syystä epäluulo ja viha purkaa Karjalaisten ja Wenäen ystävällistä väliä. Jo vuonna 1269 arveli ruhtinas *Jaroslav*, Aleksanteri Nevskin veli, käydä Karjalaisia kurittamassa; sen kerran kuitenkin estivät hänet Novgorodilaiset pyynnöillään. Mutta 1278 meni ruhtinas *Dimitri Aleksanterin poika* Novgorodin ja Susdalin miesten kanssa Karjalaan, ryösti koko maan ja vei paljon asukkaita vangiksi. Siitä päivin alkoi Karjalaisten mieli kääntyä länteenpäin.

2. Torkel Knuutinpoika ja Wiipurin linna.

Ruotsalaiset tätä eripuraisuutta kohta käyttivät hyväkseen. Heitä tuli v. 1284 *Trundan* johdon alla Nevajokea myöten Laatokkaan. Siellä he alkoivat Karjalaisilta ajaa veroa; mutta Novgorodilaiset paneutuivat väijyksiin Nevajoen suuhun ja kun Ruotsalaiset saaliinensa palasivat sinne, tapettiin enin osa heitä.

Paremmiin onnistui toinen yritys, joka tapahtui muutamia vuosia myöhemmin. Ruotsissa oli silloin kuninkaana *Birger*, Birger Jaarlin pojanpoika. Hän oli vielä ala-ikäinen ja hänen nimessään hoiti hallitusta lankonsa, marski (sotapäällikkö) Torkel Knuutinpoika. Tämä keräsi koko Ruotsinmaalta suuren joukon sotaväkeä ja läksi v. 1296 Karjalan maata Ruotsin vallan alle laskemaan. Hän astui maalle Suomenveden pohjukassa ja rakensi lujan kivilinnan saareen, joka oli kaitaisen salmen suussa; sille linnalle pani hän nimeksi Wiborg (Wiipuri). Sen piti olla turvana Wenäläisten päällekkarkauksia vastaan ja samassa ikeenä, joka pitäisi Karjalaiset kurissa. Nämät eivät näy tehneen suurta vastarintaa Ruotsalaisille, ja Torkelin sanotaan, ennen kuin samana kesänä läksi Ruotsiin, saaneen 14 kihlakuntaa valtansa alle taipumaan. Torkelin muassa oli tullut Westeråsin piispa Pietari; se kasti Karjalaiset kristinuskoon.

Lähtiessään oli Torkel pannut uuden linnan isännäksi uljaan ritarin, jonka nimi ei ole meille säilynyt. Tätä hätyyttämään tuli jo ensi talvena vähäinen Novgorodilais-joukko ruhtinas *Roman Glibovitshin* johdossa. Wenäläiset yrittivät Maalisk. 10 p. rynnäköä linnaa vastaan. Mutta juuri tappelun aikana lauhtui pakkaneen, ja salmet linnan kummin puolin, missä väkevänlainen virta käypi, tulivat sulaksi, niin ettei vihollinen pääsnyt yli. Kun sen lisäksi hevosilta loppui heinät, niin läksivät Wenäläiset sillään kotia. Ruotsalaiset heidän lähdettyään jatkoivat valloitustointansa ja joutuivat viimein Laatokan rannalle, missä Karjalaisilla oli Wuoksen suussa pienoinen Käkisalmen linna (Wenäen aikakirjat sitä mainitsevat nimellä Korela = Karjalan linna). Sen valloittivat Ruotsalaiset v. 1295. Siihen jätettiin *Sigge Lake* pienen joukon kanssa ja muu Ruotsin väki palasi jälleen Wiipuriin, luvaten sieltä lähettää ruokaa ynnä muita tarpeita. Mutta avun lähetys viipyi kovin kauan ja sillä välin kerkesivät Wenäläiset sinne

tulla. Linnaväki piti urhoollisesti puoltansa, mutta ruoka heiltä pian loppui. Kuusi vuorokautta olivat melkein ruo'atta, ja kun ei Wiipurista kuulunutkaan apua, niin päättivät raivata itsellensä tien vihollisten läpi. He ryntäsivät ulos linnasta, tappoivat suuren joukon Wenäläisiä, mutta itsekin siihen kaikki kaatuivat, paitsi kaksi miestä, jotka saattoivat pahat sanomat Wiipuriin. Wenäläiset voitostaan olivat niin riemuissaan, että Jumalalle kiitokseksi rakensivat uuden kirkon Novgorodin kaupunkiin. Käkisalmen linnan he vahvistivat vielä entistäänkin lujemmaksi ja varustivat vahvalla joukolla, ettei jälleen joutuisi Ruotsalaisten käsiin.

3. Torkel Knuutinpojan retki Nevajoelle.

Tästä surkeasta seikasta tiedon saatuansa varusti marski Torkel Knuutinpoika kohta toista retkeä. Hän kokosi vielä suuremman sotajoukon kuin ensikerralla, niin että sillä täytyi 1,100 alusta, jonka vertaista laivastoa ei vielä koskaan ollut nähty Itämeren vesillä. Näillä laivoillaan purjehti hän v. 1300 Karjalaan. Tällä kertaa laski hän Nevajoen suuhun ja rakensi linnan sen varrelle, juuri siihen niemekkeesen joka Ohtajoen yhtymäpaikassa pistää Nevaan. Hänellä oli joukossaan taitava, Romasta tullut mestari, joka linnaan laittoi vahvat kivimuurit, muuriin kahdeksan tornia, ja torneihin ampumareijät, mistä kaikellisilla nakkauskoneilla sopi ampua kiviä vihollista vastaan. Linnalle pantiin uhka-ylpeä nimi *Maankruunu* (Landskrona), koska sen piti hallita ja kurissa pitää koko Karjalan maa.

Noin 800 miestä väkeään lähetti Torkel Nevajokea myöten Laatokkaan tiedustelemaan eikö jo Wenäen väkeä näkyisi tulevaksi. Tämän joukon ajoi kova myrsky Laatokan Karjalanpuoliselle s.o. pohjoiselle rannalle ja pidätti heitä siinä viisi vuorokautta, jolla ajalla he kävivät rantakylää polttamassa. Kun sitten kuudentena vuorokautena myrsky asettui, palasivat miehet Pähkinänsaareen, joka on Nevajoen niskassa. Tuskin olivat sinne joutuneet, niin näkivät Wenäläisten lähenevän tuhannella aluksella. Heidän ei siis ollut siinä viipymistä, vaan täytyi vetäytyä takasin pääjoukon luokse.

Lähemmäksi tultuaan Wenäläiset kyhäsivät suuria lauttoja, latoivat niihin korkeita risu- ja havuröykkiöitä, sytyttivät lauttansa tuleen ja laskivat ne virtaa myöten menemään, niin polttaaksensa Ruotsalaisten laivat. Mutta nämät olivat varoillaan; he vetivät vahvat rautavitjat poikkipuolin jokea, niin ettei tulilautat pääsneetkään laivain luoksi, vaan paloivat siinä työpötyhjään poroksi. Wenäläiset tuosta astuivat maalle ja kävivät rynnäköllä käsiksi. Heitä oli 30,000 ja Ruotsalaisia paljoa vähemmän. Wenäläiset harppasivat ojan yli, jolla linna oli ympäröity ja pyrkivät päästä muurille. Mutta eipä sinne ollutkaan pääsemistä niin helpolla. Ruotsalaisten päälliköt: *Matti Kettilmundin poika*, *Henrik von Kyrnen*, *Pietari Porsse* y.m. töytäsivät heille uljaasti vastaan ja muu väki perässä. He syöksivät vihollisen muurin luota, harppasivat itsekin heidän jäljissään ojan yli ja kävivät pelkäämättä kimppuun. Nyt nousi melkoinen meteli ja monta urosta vaipui veriinsä kummin puolin.

Wähä erillä muista seisoi Wenäläisjoukko, noin tuhat miestä luvulta. Sitä vastaan ajaa karahutti nuori Matti Kettilmundinpoika huutaen:

Oisiko sitä urosta
Kuka kanssani tulisi
Teräsmiekan mittelöhön
Rautakalvan katselohon?

Waan ei uskaltanut kukaan tulla hänen kanssaan miekkasille, vaikka hän siinä seisoa kokotti illan pimeään asti. Ja aamulla kun luultiin tappelun alkavan tuimemmalta, niin ei yhtään Wenäläistä enää näkynyt, eikä kuulunut. Kaikki olivat yöllä lähteneet kotia.

Tämän tappelun perästä palasi marski Torkel Knuutinpoika väkinensä takaisin Ruotsiin, mennessänsä vielä polttaen kyliä Inkerin rannikkoa pitkin. Mutta Maankruunun linnaan hän jätti rohkean ritari *Stenin* ja hänen kanssaan 300 vahvaa miestä. Syksyn tullen alkoi tämän linnavaen käydä pahasti. Wastaraketun linnan muurit olivat vielä kovin kosteana; siitä ruokavarat kävivät pilalle ja väkeen tarttui kerpuuki, johon monta miestä kuoli ja jäljelle jääneistäkin tulivat useimmat kykenemättömiksi. Juuri silloin, v. 1301, tulivat Wenäläiset taas linnaa piirittelemään. He löivät vaajoja eli paaluja Nevajoen suuhun, ettei apua pääsisi tulemaan, ja sitten kävivät linnan kimppuun. Wähäinen Ruotsalaisjoukko tappeli tuimasti puolestaan ja kun lopulla linna syttyi tuleen, niin ettei muureilla enää voitu seisoa, he kellariin vetäytyen vielä tekivät jonkun aikaa vastarintaa. Siinä he melkein kaikki tapettiin; jotkut henkiin jääneet vietiin vangiksi Wenäelle. Waan linnan tasoittivat voittajat tantereiksi. Näin raukesivat Ruotsalaisten suuret tuumat. Jos Maankruunu olis pysynyt pystyssä, niin olis Ruotsi kenties ijäksi päiväksi tullut koko Karjalan ja Inkerinkin valtiaaksi.

4. Sodan viimeiset vuodet ja Pähkinänlinnan rauha.

Kukaties olisi Torkel Knuutinpoika kolmannenkin kerran tullut Karjalaan; mutta pari vuotta tämän perästä hän sai urhotöistänsä pahan palkinnon. Birger kuninkaan käskystä pantiin häneltä kaula poikki.

Mutta sota ei sentähden siihen loppunut. Tuon tuostakin kävivät Ruotsalaiset Wenäjän alaista Karjalaa hävittämässä ja Wenäläiset puolestansa ryöstelivät Länsi-Suomea. Niin tulivat Ruotsalaiset v. 1313 Laatokan kaupungin eteen, juuri kun linnan isäntä paraan väen kanssa oli sotaretkellä Suomessa, polttivat kaupungin ja veivät paljon vankeja ja saalista. Seuraavana vuonna nousi Käkisalmen läänissä suuri kapina Wenäläisiä vastaan. Karjalaisia oli siellä asuva venäläinen pajari (herra) *Boris Konstantinin poika* kovasti sorrellut, niin että suurin joukoin pakenivat Ruotsin puolelle. Wiimein nousivat tuskissansa, tappoivat Käkisalmissa asuvat Wenäläiset ja kutsuivat avuksi Ruotsin väkeä. Mutta Novgorodilaiset päällikkönsä Feodorin johdossa riensivät sinne, valloittivat kaupungin uudestaan ja teloittivat Karjalaiset ynnä heidän ruotsalaiset auttajansa. Turhaan yrittivät Ruotsalaiset sitten v. 1322 Käkisalmea valloittaa.

Wenäläiset puolestaan tulivat v. 1313 Uudenmaan rannalle, kulkivat jotakin jokea myöten *Wanai* nimiselle linnalle (kukaties Hämeenlinna Wanajan pitäjässä) ja palasivat runsain saaliin Pernajanjokea myöten. Wiisi vuotta tämän retken perästä uskalsivat mennä Turkuun asti, jonka polttivat ynnä myös Kuusiston kartanon, joka Suomen piispalla oli asuntona. Joku aika näkyy Wiipurinkin linna olleen Wenäläisten käsissä, koska sen takaisin saamisesta hieroeltiin kauppaa vuosina 1320 ja 1321 venäläisen linnan isännän *Effleron* kanssa. Hän näkyy antaneen sen suurenmoisesta rahasummasta. W. 1322 meni ruhtinas *Juri* (Yrjö) Novgorodin väen kanssa sitä uudestaan valloittamaan. Mutta sillä kertaa sitä ei saatukaan, vaikka Wenäläisillä oli kuusi suurta nakkauskonetta muassansa.

Seuraavana vuonna teki viimein rauha lopun näistä kumminpuolisista retkistä. Saksan kaupungit Itämerellä, joiden kaupalle tästä lakkaamattomasta sodasta oli haittaa, rupesivat sovinnon välittäjiksi. Wenäjän ja Ruotsin lähettiläitä yhtyi Pähkinäsaareen, johon Wenäläiset juuri olivat rakentaneet linnan, ettei viholliset enää pääsisi Nevajoen kautta Laatokkaan. Siinä sovittiin sillä lailla, että ijanikuista rauhaa kestäisi Ruotsin ja Novgorodin välillä. Wiipuri sekä Karjalan kolme läntistä kihlakuntaa, *Äyräpää, Jääski ja Savo* jäisivät Ruotsille, vaan Novgorodin alla pysyisi itäinen Karjala Käkisalmen linnan kanssa. Silloin määrätty raja kävi merestä pitkin Rajajokea sen lähteisin asti, sieltä pohjoseen päin kääntyen Sääjokea myöten Wuoksijokeen, sen perästä Antrein ja Ruokolahden pitäjien itäreunaa myöten Sääminkiin, ja sitten nykyistä Savon ja Karjalan rajaa pitkin. Wielä määrättiin että ulkomaan kauppiaat Wiipurin linnaväen ja porvarien estämättä saakoot purjehtia Novgorodiin Nevajoen kautta. Uutta linnaa älköön rakettako kummallekaan puolelle rajaa, ja jos pahantekijöitä pakenee puolelta toiselle, niin lähetettäköön ne takaisin siihen valtakuntaan mihin kuuluvat. Tämä sovinto vahvistettiin Wenäläisten tavalla ristiä suutelemalla ja niin oli Ruotsi saanut valtaansa Suomen maan.

IV. Lapin kansa ja Pohjanmaan valloitus.

1. Lappalaiset muinaisaikoina.

Lapin kansa tätä nykyä elää hitustelee Pohjan perimmässä nurkassa. Niinpä ei ole aina ollut. Aikoja on ollut, jolloin Lappalainen yksinänsä samoeli Suomen saloja ja yksinänsä hiihti Skandinavian harjanteita myöten. Ei ole sitä seutua Suomenmaassa eikä koko Skandinavian saarennossakaan, mistä ei löytäisi jotakin jälkeä näistä Pohjan alku-asukkaista. Lapin nimi on monin paikoin kiintynyt järviin ja vuorihin. Niin on esim. muita lukematta, Suomen eteläisimmällä liepeelläkin Lappiveden selkä Saimaan järveä ja Lappträski Uudella maalla. Monin paikoin saloin sydämessä ovat nytkin vielä näiden poloisten kylmille jääneet kodat nähtävänä, taikka kaivelemme maasta heidän kalujaan ja aseitansa.

Mutta sitten oli etelästä tullut vierahia Lapin laajoille rajoille; väkevämmät, viekkahimmat olivat Lappalaisen perinnöstä vieneet palan palansa perästä. — Siihen aikaan koska Birger Jaarlen miekka kukisti Hämeen kansan, oli Lappalainen, miesparka, jo kauan jättänyt Ruotsin sekä Norjan eteläiset seudut. Hän oli jo aikaa sitten siirtänyt majansa perimmäiseen Pohjahan, Rutjan kolkoille rannikoille. Eikä ollut sielläkään enää täyttä turvaa. Wanhastaan jo kävi Norjan miehet joka vuosi veroa kiskomassa hänen saaliistaan.

Suomessakin olivat jo eteläiset rannat toisen kansan, Suomalaisten, hallussa. Mutta runsas puoli Satakuntaa, Hämettä ja Savonmaata oli vielä Lappalaisen omana ja koko Pohjanmaata rantoinensa hallitsi hän yksinään. Näissä avaroissa autioissa, näissä äärettömissä erämaissa sai hän mielin määrin kuljeskella peuroinensa. Metsät ja vedet olivat hänellä tyhjentyvät aittana, jonka aarteet täytti kotitarpehet ynnä myöskin riitti kaupiteltavaksi. Wirrat vilisi lohista, järvet haueista ja muista kaloista. Soita myöten luntusteli haarasarvet hirvet suurin laumoin; karhut loikkui joka korvessa; joka puussa kapsahteli näätä, kärppää, oravaa; teiri-, pyy- ja metsoparvet pyrähteli joka lehdossa; järvein, jokein pinta oli täynnä vesilintuja.

Lappalainen oli tarkka ampumaan. Pienestä lapsesta hän jo jännitteli jousta ja palttinapalanen oli palkintona sille, kuka paraten pilkkuun laski. Pojat ja tytöt tätä harjoittivat kilvan, ja vaimot eivät olleet

huonompia metsänkävijöitä kuin miehetkään.

2. Kuningas Maunu Ladonlukko ja Pirkkalaisseuran synty.

Muutamia vuosikymmeniä Birger Jaarlen retken perästä tuli hänen poikansa Maunu Ladonlukko Ruotsin kuninkaaksi. Tämä kohta alkoi miettiä, millä keinoin myös saisi Pohjanmaan ynnä Lappalaiset valtiikkansa alle. Sotaretkellä ei heitä käynyt kukistaa; sillä heillä ei ollut vakavia asuntoja taloissa ja kylissä, ja tavoitappas kiinni kansaa, joka yhä muuttelevi saloissa ja korvissa. Jos heitä mieli saada alamaisiksensa, ei ollut muuta kuin istutella uutisasukkaita heidän maahansa, niin että heitä likeltä voi pitää silmän alla. Sen nähden Maunu itse ei lähtenytkään sotaan heitä vastaan, vaan julisti sen lupauksen, että ken saattaisi Lappalaiset Ruotsin kruunun alle, se omanaan ne saisi pitää. Ainoasti joku määrä nahkakihtelyksiä piti siitä vuotuisesti maksettaman kruunulle.

Tämä kehoitus ei ollut turhaan lausuttu. Sen kuultuansa yltyi joukko miehiä Pirkkalan ja Rengon pitäjistä, kuten vanha nimistö tietää. He yhdistyivät tätä tointa varten seuraksi tai yhteydeksi ja saivat nimeksensä *Birkarlit*, Pirkkalaiset (Birkarlaboa) eli *Lapinkävijät*. Lieneekö nämä miehet olleet Suomalaisia vai Ruotsin sukua, siitä on vielä tätä nykyäkin riita oppineilla. Ehkä oli kumpiakin joukossa. Se vaan on varmaa että vähän ajan perästä me tämän seuran näemme olevan aivan suomalaisen.

3. Matti Kurki ja Potko.

Wesilahden pitäjässä Satakunnan maakunta asui silloin väkevä ja urhoollinen mies, *Matti* nimeltään. Siitä miehestä ja hänen nimestänsä kuuluu kansan suusta tämä tarina. Wenäen suurruhtinaalla palveli Potko niminen sotamies, joka varrelta ja voimiltansa oli enemmän Hiiden sukua kuin ihmisen. Tämän miehen oli suuriruhtinas kerran lähettänyt Ruotsin kuninkaan luoksi, Ruotsin uljainta urosta kaksimiekkasille vaatimaan. Sen oli, näet, Wenäläinen tehnyt Ruotsin miesten pilkaksi ja häväistykseksi, kun ei luullut sitä miestä löytyvän, ken uskaltaisi Potkon kimppuun käydä. Ei Ruotsin ritareista tähän tappeluhun kukaan rohjennutkaan ruveta. Waan hädissänsä muisti toki kuningas, että onhan Matti tuolla Wesilahdella, joka ei itse perkelettä pelkää.

Matin luoksi Potko nyt käskettiin menemään ja Matti kohta olikin tappeluhun valmis. Sen vaan pani hän ehdoksi, että sotaleikki lykättiin huomisaamuun asti. Wenäläisen koko ruumis oli, näet, kovin lumottu, niin ettei siihen pystynyt rauta eikä teräs. Sen tempun Matti tiesi ja tiesi myös, että Potkon nukkuessa voisi tämän taian tyhjäksi tehdä. Kun sitten Potko yöllä oli uniin vaipunut, niin Matti luki väkevimmät loihutunsa ja lamautti sillä hältä taian.

Järven lahden keskellä oli pieni luoto, jota nytkin vielä mainitellaan Kurjen kiveksi. Siihen miehet aamusella soutivat kumpikin veneellensä. Matti rantaan hypättyään survasi Wenäläisen venettä niin kovasti, että se vilisten meni yli koko selän toiseen rantaan asti. "Miksi niin teet?" kysyi Potko vihastuen. "Ken luodossa on lepopaikan saava," vastasi siihen Matti, "ei tarvitsekaan venettä palataksensa." Wimmoissansa sivalsi nyt Potko Mattia, niin että oikea käsi lensi maahan ja Matti itse painui polvilleen. "Kah, sinä hyppäät niinkuin kurki!" pilkkasi Potko Mattia. "Wielä minä lentääkin taidan!" huusi puolestansa Matti ja silpoi vasemmalla kädellä Potkon kaulan poikki. — Tästä urhotyöstä sai Matti kuninkaalta Laukon kartanon Wesilahdella ja mainittiin siitä päivin Kurjen nimellä. Hänestä sikesi mainio Kurkisuku, josta sitten on kasvanut Suomelle niin monta kuuluisata miestä.

4. Pirkkalaiset Pohjanmaalla.

Tämän Matti Kurjen valitsivat Pirkkalaiset päällysmiehekseen ja karasivat sitten n. v. 1280 paikoilla Lappalaisten päälle. Sota alkoi ensin Satakunnassa, jossa vielä muistellaan monta paikkaa toratantereiksi. Niin esim. on saari Wesilahden järnessä, joka kuuluu olleen sen seudun Lappalaisten viime turvapaikkana. Se on siitä saanut nimen *Wapaa Luoto*. Ei aikaakaan niin samosivat Pirkkalaiset yli Maanselän Pohjanmaalle. Ensi-yrityksellään he valloittivat koko eteläkulman Pohjanmaata ja panivat ensimmäiselle pitäjälle siellä nimen Kyrö, jotta muistettaisiin mistä paikoin siihen asukkaita oli tullut. Muutamia vuosia sen perästä he toisella yrittämällä etenivät Tornion- ja Keminjoen suuhun asti, johonka myöskin perustettiin uutisasunnot. Näin täytyi Pohjanranta suomenkielisillä asukkailla ja Lappalaiset karkoitettiin sydänmaihin syrjälle. Siinä saivat vielä jotkut vuosisadat kalastella, metsästellä, vaan saaliistansa täytyi maksaa runsaat verot Pirkkalaisille.

Tätä veroa Lappalaiset suorittivat nahkoina ja kaloina, jotka Pirkkalaiset sitten veivät Pohjanlahden rannoille. Siellä syntyi virtain suussa vireä liike ja monesta maasta keräytyi kansaa kaupalle. Kaikkein kuuluisinna Pohjanrannan kauppaloista oli Tornionjoen suu, jota silloin mainittiin nimellä *Satama*. Lapinverosta ja kaupastansa paisuivat Pirkkalaiset ylen rikkaiksi ja mahtaviksi. He elivät ylellisesti ja koreilivat aina punaisissa pukuimissa. Tätä heidän valtaansa Pohjanmaalla kesti melkein kolme sataa vuotta, kunnes Ruotsin kuningas Kustaa Waasa heiltä oikeudet hävitti.

5. Ruotsalaiset asujamet Pohjanmaalla.

Noin 1300 v:n paikoilla, tai joku vuosikymmen myöhemmin kuin Pohjanmaalle oli asettunut Hämäläisiä, jo tuli sinne toisiakin asukkaita Ruotsista. Alussa ainoasti kalastivat meren rannikoilla sekä luodoilla. Waan vihdoin asettui sinne moniaita asumaan. Wähitellen kasvo Ruotsalaisten määrä, kun Länsi-Pohjanmaalta, Taalaenmaalta ynnä muista maakunnista yhä virtaeli heitä lisäksi. Tietysti ei Hämäläiset perinnöstään peräyneet hyvällä. Werisiä tappeluita kesti kauan heidän kesken ja nytkin vielä kytee näillä tienoin viha erikielisten asukasten välillä. Ruotsalaiset, joita kuninkaatkin puolustivat, tulivat vihdoin voitolle ja valloittivat kaidan kaistaleen pitkin Waasan läänin rantaa, Siellä kansa nytkin puhuu Ruotsinkieltä, mutta paikkain suomalaiset nimet vielä muistuttavat, keitä niillä mailla alkuansa oli asunut. Kun Ruotsalaiset saivat Suomen väen pakohon, näin kertoo kansain tarina, niin riemuissansa hurrasivat heidän jäljestänsä, ja siitä saivat liikanimen *Hurrit*, jolla heitä suomalaiset naapurinsa nytkin vielä mainitsevat.

V. Kaupankäynti Suomessa ja Hansaseura.

Koska Saksan kauppamiehillä oli niin suuri osa Pähkinälinnan rauhasovinnossa, niin lienee tässä sopivainen tilaisuus vähän puhua näistä Saksalaisista ja heidän kaupastansa Suomen maassa.

Ammoisista ajoin oli Saksan laivoja käynyt kauppaa Suomen rannikoilla. Sen todistavat täällä löydetty Saksan ja Anglosaksin (Englannin) rahat, joissa vanhimmista on noin 800 vuosilukuna. Siitä ajoin on kielessämme sana saksa tullut merkitsemään yhtä kuin kauppamies. Siitä ajoin on sekin puheenparsi peritty, että ulkomaalta tänne tuotuja luontokappaleita ja kaluja mainitsemme Saksan nimellä. Nytkin vielä kuuluu Saksan lammet, Saksan kuuset, ja vanhoissa runoissamme yhä puhutaan Saksan palttinasta, Saksan saipuasta y.m. Kaupankäynti Saksalaisten kanssa on myöskin tuottanut kieleemme koko joukon Saksan sanoja, niinkuin esim. mylly, leiviskä, naula, haahlat, y.m.m.

Saksalaiset toivat tullessansa suolaa, kankaita ja kaikellaisia kaluja, mitä ei Suomessa osattu seipitellä; Suomesta he sen sijaan veivät karjan antimia, kaloja ja metsän nahkoja. Etenkin näkyy Suomalaisilla olleen runsaasti oravan nahkoja kaupaksi, joita silloin sanottiin *rahoiksi*. Oravan nahkoina verot maksettiin, oravan nahkoilla vaiheteltiin muita kaluja. Kun sitten myöhempinä aikoina yleisemmin ruvettiin käyttämään kulta- ja hopeapalasia ostoissa ja maksuissa, niin oravan nahkan alkuperäinen nimi *raha* siirtyi niihin.

Tavallisesti taisivat ulkolaisten laivat tulla ja mennä kesäaikana; mutta jäi niitä aina joitakuuta talveakin pitämään. Pitkää, pimeää talvikautta viettäessä tuli näiden *kestein* eli vierasten kovin ikävä. Moni heistä sentähden sen ikävän lievitykseksi viekoitti itsellensä Suomen neitosen morsiameksi. Punalangat petti, kultakihlat vietti monesti viisahankin tytön mielen, niin että oli kovin kärkeä oudolle kättä antamaan, kysymättä kuinka kosijan laita oli. Sitten kun kevät tuli ja vedet sulii, katosi usein sulhanenkin jäiden kanssa. Se oli purjehtinut takaisin omille maille, missä hänellä istui entinen emäntä, istui entiset lapset kodissa. Näin kertoo vanha runo talvikestein tavoista.

Kauppapaikkoina olivat Suomessa varsinkin jokien suut; siihen oli kestein hyvä laskea laivoillansa, siihen myöskin Suomen miesten helppo tuoda tavaransa sydänmailta. Semmoisena ikivanhana kauppapaikkana oli Kokemäenjoki, jonka varrella, Kokemäen pitäjässä kuuluu olleen muinainen *Teljän* kaupunki. Se sanotaan olleen juuri siinä paikassa, missä Pyhän Henrikin saarnahuone vielä seisoo. Tämän saarnahuoneenkin tietää tarina alkuperiänsä olleen kauppapuotina ja sen lattian alta on nyky-aikana löydetty rautapaino vuosiluvulla 12— (viimeiset kaksi numeroa ovat kuluneet tuntemattomaksi). Näillä paikoin näkyy muutoin vieläkin vähän kalkki- ja tiiliruhkaa. Kokemäen virrassa on useammin paikoin Saksankiven nimisiä paasia, missä muistellaan ennen muinoin kauppaa pidetyksi. Myöskin on niillä seuduin monta taloa *Saksan* ja *Kestin* nimellä.

Samanimisiä kyliä ja taloja on monessa paikoin pitkin Uudenmaankin rannikkoa, todistaen että siellä on ollut kaupankäyntiä Saksalaisten kanssa. Kymijoen suussa näkyy kansa olleen tavallinen kauppapaikka, koska sitä jokea muinaisissa kirjoissa välistä nähdään *Ankoperjoen* (Ostaja-joen) nimellä. Mutta kaikkein vilkkainna oli epäilemättä kauppaliike Nevajoella. Nevajoeta myöten purjehtivat lännestä tulevat laivat Laatokkajärveen, siitä sitten kääntyivät etelään ja menivät *Welhojokea* (venäjäksi: Wolchov) ylös Ilmenjärveen, jonka pohjoisrannalla kohosi Novgorodin korkeat kirkot ja avarat vara-aitat. Novgorodin torilla vaiheteltiin Lännän taitavain ja ahkeroiden mestarein käsialat niihin aarteisiin, mitä luonto Itämailla lahjoitti anteliaalla kädellä. Paras voitto tästä kaupasta vuosi tietysti Wenäläisten hyväksi; mutta pirahteli siitä aina pisaroita Suomenkin heimokunnille, varsinkin Karjalaisille, joiden maassa tämän kauppaväylän portti oli. Nevajoen suussa ja Koiviston saarella, vähän matkaa Wiipurista, huo'ahtelivat Saksan kauppiaat pitkästä merikulustaan, ja pitivät kauppaa asukasten kanssa.

Yhteinen etu ja yhteinen vaara yhdisti näitä kauppiaita 13:lla vuosisadalla liittokunniksi. Siihen aikaan oli varsinkin Saksanmaa täynnä pieniä linnoja, joista vapaaherrat ja ritarit väijyivät niinkuin haukat vuoripesästänsä. Sivutse kulkevista kauppa-kuormista ja laivoista he vaativat itsellensä veroa taikka ryöstivät tavarat kaikki tyyni. Tätä väkivaltaa vastaan ei kyenneet yksityiset kauppamiehet eikä kaupungitkaan suojelemaan tavaraansa. Sentähden rakensivat liitot keskenänsä, yhdistynein voimin pitääksensä suurisukuiset rosvot kurissa. Kuuluisimmaksi ja mahtavimmaksi näistä liitoista on tullut *Hansaliitto*, johon vähitellen yhdistyivät kaikki kaupungit Pohjois-Saksassa, Liivissä ja Wirossa ynnä Wisbyn kaupunki Gottlannin saarella.

Hansalaisilla oli asiamiehiä kaikissa pohjaisten valtakuntain kaupungeissa, heidän lippunsa oli laivoilla tukevana turvana. Heillä oli suuret sotajoukot ja hyvin varustetut sotalaivastot; niillä he monta kertaa uskalsivat ruveta riitoihin ja sotiin Pohjan kuningastenkin kanssa ja tulivat tavallisesti voitolle. Lybekin kaupungissa yhteiset neuvottelut ja kokoukset pidettiin. Tätä liiton kukoistusaikaa kesti melkein 300 vuotta, siksikuin 1500 vuoden paikoilla uutten kauppateitten keksiminen ynnä muut syyt alkoivat sitä raumentaa.

VI. Kuninps Maunu Liehakko.

1. Maunun retki Wenäelle.

Pähkinälinnan sovinnon perästä pysyi rauha pari vuosisymmentä rikkomatta Wenäjän ja Ruotsin välillä. Ruotsin kuninkaana oli silloin ala-ikäinen lapsi, Birger kuninkaan veljenpoika *Maunu*, jonkatähden Matti Kettilmundiupoika, meille jo tuttu Nevan retkeltä, piti valtakunnan ohjat käsissään. Niin kauan kuin tämä urhokas ja viisas herra hallitusta hoiti, kävi kaikki hyvin Ruotsinmaalla. Mutta kuu sitten kuningas itse hallitsemaan rupesi, niin sai Ruotsin kansa parka kärsiä monta kovaa rasitusta. Sillä Maunu eleli aika ylellisellä tavalla ja oli muutenkin niin löyhämielinen ja turhamainen luonteeltaan, että siitä on saanut *Liehakko* liikanimeksensä.

Turhamaisessa kunniahimossansa sai hän viimein senkin mielen päähänsä, että hänen pitäisi mennä Wenäjään maata valloittamaan ja kastamaan sen kansan kristin-uskoon. [Katolin uskoiset eivät silloin pitäneet Kreikanuskoa pakanuutta parempana.] Se toivo häilyi vaan Maunun mielessä, että tämmöisellä uroteolla tulisi maailman mainioksi ja senlisäksi vielä kentiesi pantaisiin häntä pyhään miesten joukkoon. Sitä vastaan ei hän punninnut vähääkään oliko hänellä ja Ruotsin kansalla kykyä niin suurta tuumaa toimeen saamaan.

Ruotsissa eli siihen aikaan korkeasukuinen rouva, nimeltä Brigitta, joka maailman turhiin menoihin kyllästyneenä asui perustamassansa Wadstenan luostarissa. Häntä pidettiin erinomaisen pyhänä vaimona ja luultiin hänen unissa sekä näöissä yhä saavan ilmestyksiä Jumalalta. Koska nyt tieto levisi kansaan kuninkaan aikomuksesta, tuli Pyhä Brigitta häntä siitä epäämähän. "Ensiksi", lausui hau, "laittele mitä on laittamista omassa maassasi, sitten vasta pyydä muiden maata lisään. Waan jos et sittenkään malta olla lähtemättä tälle retkelle, niin älä kumminkaan vie mukaasi muukalaista väkeä eikä omaa kansaasi muita kuin vapaaehtoisesti parveen pyrkiviä. Jos edes tätä neuvoani tahdot noudattaa, niin olet saava suuren voittosaaliin!" Mutta kuningas vaan nauroi Pyhän Brigitan neuvoja ja varoituksia, sanoen ne ämmän joutaviksi loruiksi. Hän läksi kun läksikin sotaan v. 1348, vei kaikki omat miehensä mukahan ynnä niiden lisäksi suuret joukot Saksan ja Tanskan sotaväkeä, joiden palkkaamiseksi täytyi panna panttaukseen kuninkaan linnoja ja rasittaa kansaa raskailla veroilla.

Tultuaan Koiviston saareen Wiipurin tienoolla, lähetti Maunu semmoisen sanan Novgorodin kaupunkiin: "Laittakaa te tänne pappi ja minäkin panen papin puolestani; ne väitelkööt keskenänsä kenen lie usko parempi. Jos voittanee teidän pappinne niin minä kansoineni teidän uskoon rupean; vaan jos meidän voittaa niin pitää teidän kääntyä minun uskooni". — Mutta Novgorodilaiset eivät siihen suostuneet, panivat vaan tämän vastaukseksi: "Konstantinopolista me olemme saaneet uskomme; sinne saat lähettää pappisi väittelemään patriarkan (ylimmäisen papin) kanssa. Me emme sinun kanssas huoli sanasotaan ruveta".

Tästä suutuksissaan läksi tuosta kuningas Inkerinmaalle, kastatti Inkerikot katolin uskoon ja sai Pähkinälinnan valtaansa. Linnassa oli koko joukko Wenäläisiä joutunut vangiksi ja ruvettiin nyt aprikoimaan, arvelemaan mitä niillä oli tehtävä. Ruotsin miehet neuvoivat ne kaikkityyni tappamaan, niin ei muka olisi heistä enää vasta vastusta. Mutta Saksalaiset ja Tanskalaiset, joiden mieli teki suurempaa saalista, käskivät ottaa kultaa, hopiaa lunnaiksi ja päästää miehet kotiin. Kuningas noudatti muukalaisten neuvoa, ajatti parrat Wenäläisiltä, kastatti heidät katolin uskoon, ja laski kotihin menemään, sillä välipuheella että toisivat kultaa lunnaikseen ynnä muunkin kansansa kastettavaksi. Näille toimille Wenäläiset muka läksivät, ja Maunu jäi leiriinsä odottamaan, kulutellen siinä ruokavarojansa joutilaisuudessa. Wenäläiset vihdoin palasivatkin Maunun luokse, mutta kullaan sijasta

heillä oli teräsmiekat kädessä, ja muun kansansa he toivat muassaan ei kastettavaksi, vaan tappelemaan. Pian tuli Maunu tuosta semmoiseen ahdinkoon, että kiitti onneansa kun vähäisen joukon kanssa pääsi eheänä pakoon. Sentähden tästä laulaakin Ruotsin riimikronika:

Siitä nähdä sai Maunu parka,
Ett' oli kasvanut uusi parta;
Jos olis ajanut heiltä poikki kaulan,
Eip' olis joutunutkaan siihen paulaan.

Kuninkaan paettua rupesivat Wenäläiset Pähkinälinnaa piirittämään, joka vielä oli Maunun väen hallussa. Siihen aikaan ei vielä tiedetty mitään ruudista eikä tykeistä. Linnaväki varjeli itseänsä nuolilla, jotka lennätettiin suurista, pontevista rautajoutsista, tai raskailla kivillä, jotka nakattiin omituisilla nakkauskoneilla. Samoilla neuvoilla koettelivat piirittäjätkin puolestansa tehdä vahinkoa. Mutta jos ei linnaa ollut aikaa niin kauan pitää piirityksessä kunne väen täytyi ruoan puutteesta heittäytyä vangiksi, niin oli ainoana varmana keinona väkiryynnäkö. Sen estämiseksi oli linnoilla aina syvät vesi-ojat ympärillensä, josta talvella lohkoeltiin jäätä rikki. Muureille sitä vastaan vettä valettiin siks että pysyisivät liukkahana. Jos sitten vihollinen kuitenkin pääsi muurin edustalle ja rupesi tikapuilla ylös pyrkimään, niin ampui ja hakkasi heitä muurin päällä seisova linnaväki, ja vaimotkin sekä lapset auttelivat sillä että ryntääjien päälle pudottivat suuria kiviä tai valoivat kuumaa tervaa ja öljyä. Piirittäjät puolestaan vierittivät muurin edustalle suuria röykkiöitä risuja ja puita, jotka sitten sytyttivät, niin että tuuli ajoi liekin sekä savun linnaan ja linnaväen oli pakko muurilta väistyä. Tällä keinoin Wenäläiset tässäkin saivat Ruotsin miehet muurin päältä ja pääsivät sitten linnaan sisään. Suurin osa linnaväkeä oli tappelussa kaatunut, loppu vietiin vankeuteen Wenäjälle. Sota sitten vielä kesti pari vuotta edelleen, mutta v. 1351 tehtiin Tartossa Liivinmaalla uusi rauhasovinto 23:ksi vuodeksi.

Näin onnettomasti päättyi Maunu kuninkaan retki Wenäjätä vastaan, mutta Wenäen munkkeiden tarinoissa se on vieläkin onnettomammaksi kuvattu. Ne, näet, hokevat että Maunun laiva muka myrskyn ajamana oli rikkounut Walamon saaren rantaan Laatokan järvessä. Kuninkaan sanotaan silloin ypy yksinänsä pelastuneen surman suusta ja ylimielisyyttänsä katkerasti katuen kääntyneen Kreikan uskoon, ynnä eläneen lopun ikäänsä munkkina Walamon saaren luostarissa. Ennen kuolemaansa hän vielä oli muka testamentin kirjoittanut, jossa kaikin mokomin varoittaa Ruotsin kansaa ja kuningasta sotaan rupeamasta Wenäjän valtaa vastaan, koska siitä aina Jumalan kaikkivaltias käsi kostaa. Walamon luostarin kirkkotarhassa näytetään tätä nykyäkin vielä hautakiveä, johon on piirretty Maunun nimi ja kuolinpäivä.

2. Suomalaiset tulevat Ruotsin lain ja valtiopäiväin alaisuuteen.

Loppupuoli Maunu Liehakoin hallitusta oli vielä rasittavampi hänen kansoilleen. Ruttotauti raivosi niin kauheasti Pohjan perillä, että koko pitäjistä kuoli asujamet aivan sukupuuttoon. Sotavelkain maksamiseksi ynnä tuhleri-elämänsä ylläpidoksi kiskoi kuningas raskaat verot rahvaalta. Kaiken tämän pahan päälliseksi syttyi vielä viimein kapinoita ja keskinäistä sotaa valtakunnassa. Mutta suomalainen ei voi kuitenkaan muilla kuin riemulisimmilla tunteilla muistella tätä aikaa, sillä sehän se on kansallemme tuottanut oikeuden, että saa itse olla päättämässä laeistaan ja veroistaan.

Kurja on useimmiten niiden kansain kohtalo ollut, jotka väkisen on käännytetty uuteen uskoon. Tuskin yksikään on saanut pitää itsenäisyytensä, juuri harva oman kielen ja kansallisuutensa, useimmat on sorrettu vihelijäisimpään orjuuteen taikka juurta jaksain hävitetty niinkuin metsän petoja. Me vaan tarvitsemme silmät luoda tuolle puolelle Suomenlahtea, nähdäksemme kuinka siellä on käynyt Wirolaisveljiemme. Wähää myöhemmin kuin Ruotsalaiset tulivat meille levittämään kristin-uskoa ja valtaansa, saapui Wiron ja Liivinkin maalle pappeja ja ritareita Saksasta. Näiden maiden kansa kastettiin väkisen kristin-uskoon, heidän maansa ryöstettiin ritarien omaksi ja asukkaat itse kukistettiin Saksalaisten orjiksi. Otsansa hiessä on siitä päivin maan omain lasten täytynyt raataa maata, ja viljan on sitten vieras aittoihinsa korjannut, antaen palkinnoksi ylenkatsetta ja ruoskaa. Ja ettei yksikään taitais tästä kurjuudesta päästä, niin säättiin kova kielto ettei saisi Wirolainen tulla edes porvariksikaan kaupunkeihin. Tämmöisestä onnettomuudesta on Jumalan armo meidän kansamme varjellut. Esi-isiemme täytyi kyllä myöskin antaa itsenäisyytensä kristin-uskon palkaksi. Mutta se vieras valta, minkä alle he joutuivat, oli jalon, vapaan kansan, joka heille soi saman vapauden mikä sillä oli itsellään. Suomen talonpoika pysyi vapaana miehenä omalla tahollaan, häntä ei estänyt mikään sääntö pääsemästä mihin virkaan ja paikkaan vaan kunnollansa kykeni. Ruotsin valta ei siis ole ollut sorroksi, vaan kasvatus-kouluna Suomalaisille, jossa eri heimokunnat ovat yhdeksi kansaksi liittyneet ja tämä Suomen kansa sitten täydellisemmin, kuin kenties muuten olis mahdollista ollut, tehnyt kristillisen sivistyksen omakseen. Wasta saamme nähdä kuinka Kaikkivaltiaan käsi, joka kaikkina aikoina on niin ihmeellisesti kainnut pientä kansaamme, jälleen lopetti tämän koulun, koska se kansallisuudellemme alkoi tulla vahingolliseksi.

Birger Jaarli ja hänen sukunsa, joiden hallitessa Suomi joutui Ruotsin valtaan, ovat ikimuistettavat

niiden lakein suhteen, jotka he säätivät varjelukseksi alamaistensa hengelle ja tavaroille. Ihmiset siihen aikaan olivat kovin väkivaltaiset, niin että yhtenään tappoivat toisensa pikamielissään. Kun semmoinen murha oli tapahtunut, piti Ruotsalaisten tavan mukaan murhatun likimmän sukulaisen tappa murhaaja kostoksi. Sen tehtyä hän vuorostansa joutui koston-alaiseksi, ja sillä lailla kesti sotaa vuosikymmeniä molempien sukujen välillä. Tätä tapaa kerrassansa poistaa olis ollut turha yritys. Mutta saadaksensa väkivallan edes vähän hillityksi, kielsi Birger Jaarli ihmistä tappamasta *kirkossa, keräjissä tai hänen omassa kodissaan*. Samaten piti naisten aina olla täydessä turvassa, vaikka heidän sukunsa kuinkin vihoin elivät. Näitä rauhalakeja sitten jokainen uusi kuningas vannoi pitää voimassa ja siitä niitä sanottiinkin *kuninkaan valaksi*. Ken sitä vastaan rikkoi, oli kuninkaan voimalla rangaistava.

Birger Jaarlin poika, Maunu kuningas, näitä rauhalakeja vielä lisäsi. Hän otti turvihinsa kaikki *lesket, orvot* sekä kykenemättömät *vanhukset*; myöskin kielsi hän *maksutta vaatimasta yösjäa ja ruokaa talonpojilta*, niin kuin sen ajan mahtavilla oli tapana tehdä matkoillansa. Tästä Maunu saikin liikanimensä *Ladonlukko*, ja syyllä sanoo vanha ruotsalainen historioitsija että siitä nimestä on Maunu kuninkaalle paljon suurempi kunnia kuin jos hän olis ollut Ladonrikkoja niinkuin muut hänen aikuisensa kuninkaat.

Maunun pojan Birgerin hallitessa kukistettiin, niinkuin tiedämme, Karjalakin Ruotsin vallan alle. Sekin samassa tuli Ruotsin lain turvihin, mutta noilla rajaseuduilla näkyy kuitenkin väkivalta olleen julkisempi kuin missään muualla, koska kuningas antoi suojelus- ja rauhakirjan nimen-omaan sen maakunnan naisille. — Ja Birgerin veljenpoikakin, tuo muuten pahamaineinen kuningas Maunu Liehakko, kuitenkin puolestansa jatkoi esi-isiensä tointa, säätäen että Ruotsin valtakunnassa *ei saisi vasta olla orjaa eikä orjan nimellistäkään*.

Laamanni se oli joka maakunnan keräjissä lautakunnan kanssa ratkaisi riidat ja tuomitsi rikokset. Suomikin sai jo v. 1324 oman laamanninsa. Muuten on mainittu Ruotsin kuningasten pitäneen suurta huolta että Suomeen pantaisiin virkamiehiksi ainoasti lempeitä ja viisaita miehiä. Sillä Suomalaiset sanotaan silloin olleen tylyä ja jäykkäluontoista kansaa, joita ei sopinut korskeasti kohdella; mutta lempeästi neuvoelevaa hallitsijaa he tottelivat mielellänsä.

Lain suojassa oli Suomessa ruvettu maata viljelemään yhä enemmän ja kansaa karttui karttumistaan lisään. Aivan toisennäköinen oli maamme ollut Ruotsalaisten tullessa, toisennäköinen oli nyt Maunu Liehakon aikana. Ennenkin oli kyllä vähän kaskea viljelty ja karjaa hoideltu, mutta pää-elatuksena oli kuitenkin ollut kalastus ja metsänkäynti. Nyt jo oli peltoa koko joukko ja toista yhä raivaeltiin lisäksi. Pähkinälinnan rauhasovinnon perästä alkoivat kuninkaatkin kehoittaa uusia alamaiansa saloihin uudistaloja perustamaan, luvaten siitä monivuotista veronvapautta.

Niinpä oli jo Warsinais-Suomi jotenkin hyvin viljelty ja asuttu; kirkkoja ja pitäjiä siinä jo mainitaan olevaksi koko joukko. Sama oli myös laita Uudellamaalla, missä ruotsalaiset uudis-asukkaat heti alusta enemmän harjoittelivat maanviljelystä ja karjanhoitoa kuin heidän suomalaiset naapurinsa. Useampia kirkkoja alkoi jo olla myöskin Hämeen ja Satakunnan eteläisemmissä seuduissa ynnä Ahvenan saarella. Waan Pohjanmaalla, Savossa ja Karjalassa niitä vasta oli joku harva. — Linnojen turvissa oli vähitellen kasvanut pikkuisia kaupungeita. Wanhin niistä oli Turku; sen lisäksi tuli v. 1365 Ulvila Kokemäenjoen varrella joka sitten joen suuhun muutettuna on saanut nykyisen Pori nimensä, ja parikymmentä vuotta myöhemmin mainitaan myös Wiipurin linnan edustalla kauppa, vaikka se vasta v. 1403 sai varsinaiset kaupungin oikeudet.

Alussa olivat tietysti papit ynnä muut virkamiehet olleet ulkolaisia; mutta tähän aikaan alkoi jo Suomen miehiä olla korkeimmissakin viroissa. Ensimmäinen suomensukuinen Turun piispa oli Maunu n. v. 1300 paikoilla. Epäilemättä oli silloin jo monta Suomalaista alempina pappeina. Jopa saattoi varakas suomalainen vaikka aatelissäätynkin päästä. Ruotsissa ei, näet, silloin vielä ollut vakinaista sotaväkeä, vaan sodan tullen lähti kuninkaan käskystä yksi tai useampi mies talolta, kukin omin aseineen, eväineen. Köyhemmät tulivat sotaan jalkaväkenä, mutta varakkaammat ratsun selässä ja rautapuvussa, josta he saivat palkinnoksi aatelisarvon ja veronvapautta talollensa.

Kaikessa näemme siis Suomalaisten olleen Ruotsalaisten vertaisina; puuttuipa kuitenkin heiltä vielä yksi tärkeä oikeus: heillä ei ollut sanan sijaa kuninkaan vaaleissa ja valtiopäivissä. Senkin edun he nyt saivat seuraavalla tavalla. Kuningas Maunu Liehakko oli, niinkuin jo tiedämme, järin huono hallitsija, rasitti kansaa veroilla ja tuhlaeli rahaa juomaveljillensä. Siitä nousi viimein kansa kapinaan ja Maunun täytyi antaa puoli valtakuntaa pojallensa, *Eerikki* hertualle. Tämän osaksi tuli Suomi, jolle hän teki paljon hyvää. Mutta parin vuoden päästä Eerikki herttua äkkiä kuoli; kansa kuiskutteli että hän muka oli saanut myrkyä omalta isältään. Kun Maunu tuosta rupesi entiseen elämäänsä uudestaan, niin nousi taas kapina ja maahan kutsuttiin hänen nuorempi poikansa *Hokana*, Norjan kuningas. Tämä tullessansa tahtoi houkuttaa Suomen miehet puolelleen ja käski sentähden heidänkin laamanninsa ynnä kaksitoista talonpoikaa *Moran keräjiin*, missä kuningasvaali oli tehtävä. Sama oikeus, vakuutti vielä kuningas, olkoon heille suotu vastaiseksikin, sillä esivanhempamme ovat heitä aina kokeneet uskollisiksi ja

rakkaiksi ja on siis kohtuullista että Itämaa (niin siihen aikaan nimitettiin koko Suomenmaata ja Suomi silloin vaan oli Turun seudun nimenä) saa olla samassa arvossa ja suosiossa kuin muut laamannikunnat ja hippakunnat Ruotsinvallassa. — Kuitenkin oli tähän pantu siihen aikaan välttämätöin lisäys, nimittäin että kuningasvaalia ei sentähden saisi viivyttää, jos Suomalaiset talven tai myrskyin tähden eivät pääsisi yli meren tulemaan. Tämä ikimuistettava kirje on annettu Helmik. 15 p. 1362.

Mutta kuninkaan vaali Ruotsissa kävi seuraamalla tavalla. Noin peninkulman päässä Upsalasta on *Moran* nurmi, jonka keskellä seiso i iso pyöreänmuototuen paasi matalain kivijalkain nojassa; sen ympärillä oli ringissä kakstoista pienempää kiveä. Siinä paikassa pidettiin *Moran keräjät*. Niihin kokoontuivat joka maakunnasta laamanni ynnä kakstoista taitavaa ja tunnollista talonpoikaa, jotka maakunnan rahvas oli valinnut edusmiehikseen. — Ensiksi antoi Uplannin laamanni äänensä, sitten muut kukin järjestänsä. Ken enimmät äänet sai, se oli valittu Ruotsin kuninkaaksi. Hän nyt vannoi kansalle valansa, pitäen kätensä raamatun ja pyhain luitten päällä. Sitten kohotti kättänsä ja vannoi pitää Jumalalle ja kansalleen kaikki mitä oli luvannut, millään muotoa rikkomatta, vaan päinvastoin lisäten sitä kaikenmoisella hyvällä, varsinkin kuninkaallisella suosiollansa. Sen perästä vannoiivat laamannit ja talonpojat puolestansa uskollisuusvalan kuninkaalle, jolla valalla nyt oli sidottu "nuori ja vanha, syntynyt ja syntymätön, hyvän ja pahansuova, poissa ja läsnä olija." Wiimeiseksi nostettiin kuningas sen suuren paaden päälle seisomaan. Näin Ruotsin hallitsijaksi tultua, oli uuden kuninkaan sitten ratsastaminen ympäri valtakuntansa ja joka maakunnassa erikseen sama vala tekeminen ja saaminen. Tätä ratsastusta sanottiin nimellä *Erikskata*. Suomessa eivät kuninkaas liene usein käyneet, koska matka sinne oli niin kovin pitkä ja hankala.

VII. Piispa Hemminki.

Niissä suurissa hertoissa, jotka nimellä ja sinetillään vahvistivat Hokana kuninkaan merkillisen kirjeen, mistä viime kertomuksesta on ollut puhetta, oli myöskin Turun sen aikuinen piispa *Hemminki*. Tämä oli Ruotsalainen syntyisin ja virkahansa tullut v. 1338.

Sen ajan piispat olivat aika uhkeita ja mahtavia herroja. Summattomilla tuloillaan he saattoivat elää komeammin kuin rikkahinkaan aatelisherra ja ritari. Kuninkaan neuvokunnassa heillä oli ensimmäinen sija ja suurin sananvalta. Olipa usein nähty piispojen uskaltavan taisteluhun itse kuningasten kanssa ja monasti olivat näissä taisteluissa pääsneet voitolle. He pitivätkin itseään Jumalan käskynhaltijoina maan päällä, joiden sanaa kaikkein ihmisten muka täytyi totella, ja aloittivat kirjeitänsä näillä pöyhkeillä sanoilla: *Me, se ja se, Jumalan armosta sen ja sen hippakunnan piispa...* sillä osoittaen että mielestään olivat kuningasten vertaisia.

Turun piispa Hemminki, jos mikin, oli ankara kaikkea sitä kunnioitusta ja tottelemista vaatimaan mitä arveli tulevan itsellensä. Hän piti myöskin tarkan vaarin siitä että hänen ja kirkon saatavat lyhentämättä suoritettaisiin ja koki milloin tällä milloin toisella keinolla niitä vielä kartuttaa. Moseksen käsiin nojauten vaativat silloin papit kymmenekset kaikista maan antimista ja olivat hyvin kärkkäät osansa perimään niin pian kuin joku uusi elinkeino tuli tavaksi. Rahvas tietysti ei ollut kovin hyvillään noista piispan keksimistä uusista lisämaksuista. Milloin missäkin Suomen maakunnassa ilmestyi talonpojissa niskoittelemista, niin etteivät ruvenneetkaan maksamaan mitä piispa vaati. Silloin koetti Hemminki ensikeinonsa, että Maunu kuninkaalta, joka oli harras pappein ystävä, hankki kirjeet, missä talonpojat kotoaan käskettiin jok'ainoa äyrin maksamaan mitä vaan piispa oli päälle pannut. Mutta jos ei tämä välttänyt niin olipa hänellä vielä tehosampi temppu varalla. Tämä temppu oli *pannaan julistus eli kirkon kirous*. Pannan alainen ei saanut käydä kirkossa, ja jos siihen astui, niin kynttilät sammuiivat, laulu vaiken i ja Herran huone pidettiin saastutettuna. Pannan alaisessa pitäjässä tai maakunnassa ei kastettu lapsia, ei vihitty avioparia, ei voideltu kuolevia pyhällä öljyllä, sanalla sanoen ei annettu mitään papillista apua ja sen lisäksi oli kaikki kanssakäyminen ja seuruus näiden onnettomain kanssa kielletty muilta kristityiltä. Semmoinen rangaistus taivutti pian jäykimmätkin niskat kuuliaisuuteen. Onpa kuitenkin mainittu että kerran Sääksmäkeläiset oikein hämäläisellä uppiniskaisuudella kestivät pitkän ajan tätä kirkon panna, johon heidät oli julistettu sentähden että olivat kirkkoherransa kanssa riidelleet kymmeneksestä. Mutta lopulla täytyi heidän kuitenkin myöntyä ja vielä päälliseksi maksaa kolme hopeamarkkaa sakkoa joka seitsemänneltä viikolta, minkä olivat pannan alla olleet.

Toinen kerta oli Hemminki Uusmaalaisten kanssa riidassa kymmeneksen maksosta. Sillä kertaa piispan hyvä ystävä Maunu kuningaskin päätti talonpoikain olevan oikeassa ja ratkaisi riidan, luultavasti hyvällä syyllä, heidän eduksensa. Mutta mitäs siitä. Piispa paikalla kirjeen julisti, jolla kokonaan kumosi kuninkaan tuomion, vakuuttaen että kuningas vaan pahanilkisten rauhanrikkojain neuvosta oli sekaantunut asiaan, jossa hänellä muka ei ollut mitään sanansijaa ollenkaan. Sillä maallikko, arveli piispa, olkoon hän kuinka hurskas hyvänsä, ei ole mahdollinen päättämään kirkon asioista. — Siihen jäikin sitten asia, sillä Maunu Liehakossa ei ollut miestä Hemmingille vastahankaa vetämään. Hänessä ei ollut miestä edes suuttumaankaan piispalle, sillä tämän perästä niinkuin ennenkin antoi hän Hemmingille ja hänen kirkollensa yhä uusia etuuksia ja lahjoja. Niin esim. sai

piispa vallan antaa kelle tahtoi melkein kaikki kirkkoherran virat Suomessa. Myöskin vapautti kuningas kaikki tuomiokirkon alla olevat talot ynnä niiden asukkaat kruunun veroista, ja lahjoitti vielä monta taloa lisäksi. Näitä etuuksia kartutti Maunun poika Eerikki herttua vielä sillä että vapautti kaikki piispan palvelijat ja lampuodit sotapalveluksesta. Samaten Albrekt Meklenburgilainen, joka v. 1363 tuli Ruotsin kuninkaaksi, vahvasti entiset etuudet ynnä vielä lisäsi uusia, esim. että milloin joku piispan palvelijoista rikoksesta sakkoon tuomittiin, niin menisi tämä sakko piispan kukkarohon.

Hemminki kannatteli piispa-arvoansa komealla ja loistavalla elannolla. Epäilemättä olivat, vaikkei siitä ole meille muistoa säilynyt, hänen aittansa ahdattuna herkuilla, hänen kellarinsa teloilla tynnyrit tynnyreitten päällä vanhinta viiniä, hänen arkkunsa täynnä kalleimpia kaluja. Sen me ainakin Hemmingistä tiedämme että hän linnassansa elätti neljäkymmentä ratsumiestä eli huovia. Sitä kysyttiin siihen aikaan kaikkein ensiksi, jonkun herran rikkautta ja mahtavuutta tiedusteltaessa, monenko miehen kanssa hän ratsastaa. Mitä suurempi joukko niitä oli, sitä korkeammassa arvossa herraa pidettiin ja sitä suurempi oli sillä sanansija noina aikoina koska asiat enimmiten ratkaistihin miekalla.

Mutta ei Hemminki kuluttanut kaikkia tulojansa omaksi loistokseen. Suurella hartaudella hän myös pani rahaa kirkkojen koristamiseen ja juhllisiin kirkkomenoihin, jota siihen aikaan pidettiin olevan Jumalalle otollisimpia töitä. Warsinkin karttui Turun tuomiokirkkoon hänen aikansa paljon uutta komeutta. Siihen rakennettiin useampia alttareita lisää, siihen ostettiin kaikenlaisia kalleita kaluja, joista erittäin mainitaan korea hiippa ja piispan sauva. Siihen laitettiin uusia pappispaikkoja; sillä mitä useampia pappeja oli läsnä jumalanpalveluksessa, sitä juhllisempana pidettiin kirkkomenoa.

Pitipä Hemminki huolta muustakin kuin ulkonaisesta loistosta. Hän sääti papistolleen uuden kirkkolain ja matkusteli itse ympäri laajaa hippakuntaansa katsastamassa että tätä hänen lakiansa noudatettaisiin. Turussa hän kustansi koulua ja lahjoitti tuomiokirkkoon *kolmekymmentä kirjaa*. Meistä ei tämä lahja kyllä näytä kovin suurelta, mutta toista se oli siihen aikaan. Sillä kirjapainon taito oli vielä keksimättä ja jokainen kirja oli käsin kirjoitettava. Sekin jo oli hyvin kallista työtä, mutta kirjat tulivat siitä vielä kalliimmaksi kun niihin maalattiin kaikellaisia kuvia kullalla, hopealla ja kalleilla väreillä. Yhdestä ainoasta kirjasta silloin annettiin maksuksi 10-12 naulaa hopeaa taikka kokonainen talo.

Me nyt Hemminki piispan toimissa näemme kiitettävää ja moitittavaa sekaisin. Mutta hänen aikuistensa miesten silmissä oli hänessä tuskin mitään moitteen sijaa. Ne kyllä saattoivat olla hänelle vihoissaan, joilta hän oli kiskonut kohtuutonta maksua. Mutta ylimalkaan pidettiin silloin rahan haalimista kirkon ja pappein omaksi hyvin ansiollisena ja jumalisena tekona, ja piispan kopeus ei ihmeyttänyt paljon ketäkään, sillä kaikki todellakin katselivat häntä Jumalan sijaiseksi. Hemmingin muiden ansioiden lisäksi luettiin sekin että hän eli hartaassa ystävyudessa pyhän Brigitan kanssa, josta jo on ennen ollut puhetta. Kummako siis jos Hemmingin kuoltua v. 1366, se huhu levisi kansaan, että muka hänen ruumiinsa oli ruvennut ihmeitä tekemään. Sentähden ryhdyttiin pian hankkeisiin että saataisiin häntä pannuksi pyhän miesten joukkoon, pyhän Henrikin rinnalle. Tähän tarvittiin itse paavin suostumus, joka oli suurilla rahasummilla lunastettava ja itse juhlamenossa oli sitten niin monta kallista tempua että asia kauan aikaa jäi paljaisin hankkeisiin.

W. 1514 vietettiin vihdoin viimeinkin Hemmingin *autuuttamisjuhla*, joka ensin oli pidettävä ennenkuin itse päätoimitukseen, *pyhitysmenoon* saatiin ryhtyä. Tämä on Hemminki paralta jäänyt pitämättä, sentähden että koko katolin usko pyhineen juhlineen juuri siihen aikaan hävitettiin Suomesta. Mutta autuuttamisjuhlan menoista on meille tarkka kertomus säilynyt. Turun tuomiokirkon keskipaikkaan, patsasrivien välille, oli laudoista rakennettu lava, 4 kyynärää korkea ja 30 pitkä, jonka päälle oli asetettu alttari. Tällä lavalla saivat ainoasti korkeimmat herrat seisoa, nimittäin Upsalan arkkipiispa Jaakko Olovin poika, Turun piispa Arvi Kurki, Strengnäs'in piispa Mattias Ryning, valtionhoitaja Sten Sture ynnä valtioneuvokset ja arvokkaimmat pappismiehet Suomesta ja Ruotsista. Lavan yli riippui sata lammua ja sen päällä seisoivat niin monta kynttilää kuin vaan suinkin mahtui. Kaikkein patsasten juuressa suitsusi lattialla pyhää savua ja myrhamia. Keskellä kirkkoa riippui kolme suurta, kummin puolin maalattua vaakunaa: valtionhoitajan, arkkipiispan ja niiden välillä Hemminki piispan. Joka patsas oli koristettu Hemminki piispan muotokuvalla ja vaakunalla, valaistuna vaksikynttilöillä. Laen keskeltä, patsaitten keskikohdasta riippui viherjöitä lehviä ja kukkaseppeleitä, ja niidenkin väliin oli pantu kiinni pienempiä kuvia ja vaakunoita. Eikä ollut kirkko yksinänsä koristettuna. Kirkkotarha ynnä kirkon ja niiden taloin portit, missä suuret herrat olivat majassa, paistoivat kirjavalta lukemattomista viherjöistä lehivistä, kukkasista ja vaakunoista. Kaupungin kaduille oli ripoitettu lehtiä ja ruohoja, talot koristettuna kukkaseppeleillä ja viherjöllä oksilla; sillä sanottiin: kuka tässä maailmassa pyhää Hemminkiä kunnioittaa, sille hän taivahassa tekee samoin.

Itse juhlameno oli seuraavainen. Ensin kaivettiin Hemmingin luut maasta ja pantiin kullattuun arkkuun, joka kaikin puolin oli koristettu piispan vaakunalla. Sitten kannettiin arkku juhllisessa saattovaelluksessa ja virsien veisaamisella korkeasta kuorista kirkon ympäri ja sitten lavalle. Kantamassa olivat valtionhoitaja ja korkeimmat herrat, muulla saattoväellä oli kädessä palavia

tuohuksia. Arkkua alttarille asetettaessa veisasi arkkipiispa: *Veni sancte spiritus* [Tule Pyhä Henki]. Sen perästä veisattiin litania ja Kyrie eleison, ja viimein arkkipiispa veisasi yksinään, johon laulukunta vastasi. Sen perästä vietiin arkku taas juhlaaelluksella ympäri kirkkotarhan ja taas takaisin lavalle. Nyt alkoi messu ja samassa kannettiin arkku korkealle alttarille tai muulle paikalle, mihin kansan oli helpoin päästä sitä suutelemaan, rukoelemaan ja lahjoja tuomaan. Waltionhoitaja ja piispat antoivat kukin kullatun ja hopeitetun leivän ynnä kullatun ja hopeitetun puolikon mesijuomaa tai viiniä, joka kaikki tuli palvelevien pappien omaksi. Sen perästä pidettiin lavalta puhe latinaksi ja ulkonakin kirkkotarhassa saarnattiin pyhästä Hemmingistä. Nyt teki arkkipiispa itse pyhän toimituksen ja samassa tehtiin "ihmeitä" kirkossa. Tulikieliä pantiin juoksemaan laesta lavalle ja lavalta takaisin lakeen, eläviä kyyhkysiä lenteli ympäri, tulta suussa; laesta piraeli öylättejä ynnä suuria, keltaisia, viherjöitä ja valkoisia kukkia; kyyhkysiä, pyitä varpusia ja muita pieniä lintuja pyrähteli sinne tänne; ruudilla täytettyjä tappurapalloja heitettiin sytytettynä alas niin että näyttivät salamoilta. Kun toimitus oli tehty, messu loppunut ja rukoukset sekä siunaukset luetut, meni kansa kotiin sianlihaa viiltämään, kellä sitä oli, ja hyvää Suomen olutta juomaan. Mutta suurille vieraille oli juhallinen päivällinen laitettu, missä syötäessä luettiin vierasten kuullen pyhän Hemmingin ihmetöitä ja suitsutettiin pyhää savua.

Tämmöisissä juhlissa oli tapana saattovaelluksen päätyttyä heittää tuohukset käsistä rahvaalle, mutta tässä sitä ei tehty, sentähden että muka Suomen rahvas oli niin pikamielinen ja röyhkeä ja kukaties olis suuttunut lahjasta mitä heitettiin kuin koiralle.

VIII. Kalmarin liitto.

1. Albrekt Meklenburgilainen.

Hookana kuningas, jonka tyytymättömät Ruotsin hertat olivat kutsuneet Maunu Liehakkoa vastaan, sopi pian isänsä kanssa, ja tämä alkoi hallita yhä hullummasti. Wihdoin nousi siitä taas uusi kapina ja Meklenburgin herttuan poika Albrekt, Maunu Liehakon sisaren poika kutsuttiin maahan. Sekä Maunu että Hookana voitettiin, ja Albrekt tehtiin kuninkaaksi v. 1364. Hän meni sitten itse sotajoukkoneen yli Suomenmaata valloittamaan, joka hänelle onnistui sen perästä kun Turun linna pitkällisen piirityksen perästä oli antaunut. Albrekt koki kaikin tavoin taivuttaa Suomalaisten suosion puoleensa. Piispalle ja papistolle vahvisti hän entiset etuudet ja lisäsi uusia. Talonpoikasen kansan hyväksi salli hän murtaa maahan Kokemäen linnan, jonka voimassa pito oli seudun rahvaalle rasittavainen, ja soi myös Kokemäen joella olevalle Ulvilan kylälle kaupungin-oikeudet.

Tämän kaupungin aikana ratkaistiin pitkällinen riita Upsalan arkkipiispan sekä Turun piispan välillä, joka on siitä merkillinen että sen kautta Suomenmaan rajat Ruotsia kohden määrättiin semmoisiksi kuin ne sitten vuoteen 1809 asti pysyivät. Kumpaisetkin kirkko-yliymykset, jotka hartaasti halusivat rikasta lohitihuntia pohjoisista virroista, tahtoivat laajentaa alustansa piirit niin kauas kuin suinkin mahdollista. Upsalalainen väitti Helsinglannin, joka hänen allensa kuului, aina ulottuneen Oulujoelle saakka. Hänen virkaveljensä Turussa puolestaan toi Turun kaupungin pormestarin ja raadin ynnä myös Pirkkalan Lapinkävijät todistajiksi että Kemi ja Ii niin kauan aikaa ovat kuuluneet Turun hiippakuntiin, ettei kukaan muistakaan toisin olleen. Kuningas Albrekt ratkaisi riidan arkkipiispan eduksi; mutta drotsi (ylituomari) *Bo Juhonpoika Grip*, mahtavin mies valtakunnassa, koska sillä oli koko Suomi ynnä myös paljo maata Ruotsissa läänityksenä, päätti Turun piispan olevan oikeassa. Sillä kannalla asia pysyikin edelleen, ja Kaakamajoki, joka Kemiin laskee, tuli molempain hiippakuntain rajaksi.

Albrekt kuningas, joka Ruotsin herrain kapinan kautta oli kruunun saanut, menetti sen myös samalla tavalla. Ruotsin herrat suuttuivat häneen pian, kuu havaitsivat Saksasta tulleen hallitsijan enimmiten suosivan omia kansalaisiansa. Saksalaisille paraat läänit annettiin, Saksalaisia pantiin linnain haltijoitsi; sillä heihin arveli kuningas voivansa paraiten luottaa. Wiimein, koska Albrekt, mahtavan Gripin kuoltua, tahtoi jälleen ottaa kruunun omaksi vainajan äärettömät läänitykset, tarttuivat perilliset sukulaisineen, ystävineen aseisin. Kun eivät voineet toivoa päästä omin voimin voitolle, niin kutsuivat hekin apua ulkomaalta, nimittäin *Margaretan*, Tanskan ja Norjan hallitsijan. Tämä miehevä nainen oli perinyt edellisen valtakunnan isältään, kuningas Waldemar III:lta; Norjassa oli hän Hookana kuninkaan leskenä, miehensä ja poikansa kuoltua, myös ottanut hallitus-ohjat käsiinsä. Nytpä hän voitettuaan Albrektin v. 1389, sai Ruotsinkin kruunun kolmanneksi. Kauan aikaa kesti kuitenkin vielä rauhattomuutta. Saksalaisia merimiehiä kävi, sillä nimellä että tahtoivat tuoda Albrektin miesten haltuun jääneelle Tukholman kaupungille muonavaroja (siitä sanotut Witalie- eli Muonaveljiksi), rosvoamassa Ruotsin rannikoilla. Suomessakin he tekivät samoin ja siellä heidän liittolaisekseen nousi Bo Gripin poika, Knut, joka näkyy tahtoneen anastaa maata itselleen. Hän nosti kapinan v. 1395 eikä saatu häntä kukistetuksi ennen kuin kolmen vuoden päästä. Olipa yhteen aikaan koko Pohjanmaa hänen ja Witalie-veljesten käsissä.

2. Margareta yhdistää Skandinavian vallat liitolla.

Skandinavian kaikkein kolmen kruunun yhdistys hänen päähänsä synnytti Margaretan mieleen suuren, rohkean ajatuksen. Hän päätti tehdä tämän yhteyden ijan-ikuiseksi. Sillä laillahan oli noista kolmesta, keskenään usein riitaisesta, pienestä valtakunnasta tuleva yksi ainoa mahtava. Kalmarin herrainpäivillä v. 1397 saikin hän Tanskan, Norjan ja Ruotsin herrat sitostumaan tähän tuumaan. Niiden kesken piti vasta olla lakkaamaton rauha ja kaikilla kolmella yhteinen kuningas. Kuitenkin oli kukin maa hallittava erinäisten lakiansa mukaan ja virkamiehet otettavat sen omista lapsista. Se oli mainio *Kalmarin liitto*, joka tästä lähtein toista vuosisataa määräeli Pohjan maiden kohtaloa.

Sovun, rauhan ja ennetyn rauhan sijasta Kalmarin liitto kuitenkin vaan tuotti entistä pahempaa eripuraisuutta, alin-omaisia sotia ja voimattomuutta liittouneille kansoille. Kuninkaat asukselivat enimmiten Tanskassa, pitäen sitä päämaanansa ja aina harrastellen ennen muita sen etuja. Norjan ja Ruotsin täytyi vetää sinne raskaita veroja, ja kärsiä Tanskalaisten ynnä muiden muukalaisten sortoa, jotka vastoin liiton ehtoja lähetettiin hallitsemaan.

Näistä haitoista ynnä myös sodista ja hävityksistä, joihin ne olivat syynä, sai Suomikin runsaan osansa. Mutta ylimalkaan oli kuitenkin tämä 15:s vuosisata Suomalaisille monin puolin edullinen. Tärkeää oli että Ruotsalaiset, juuri sinä aikana kun suurempi viljelys ja sivistys meidän maassa alkoi varttua, olivat itse toisen kansan vallan alla. Sen kautta sai kansamme muodostua vapaammin, vähemmän vieraan vaikutuksen alaisna. Turun piispat olivat näinä aikoina Suomen oikeat hallitsijat, ja he olivat tällä vuosisadalla kaikki jaloja, rehellisiä Suomen miehiä. He pitivät hartaasti maansa ja kansansa puolta.

End of Project Gutenberg's Kertomuksia Suomen historiasta 2, by Julius Krohn

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA SUOMEN HISTORIASTA 2 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way

with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties

under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.